

UNIVERZITET U SARAJEVU- FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

ZAVRŠNI RAD

UKLJUČENOST OCA U ODGOJ DJECE

Mentorica: prof. dr. Lejla Kafedžić

Studentica: Amina Mušović

Sarajevo, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO- FAKULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF PEDAGOGY

THE FINAL THESIS

FATHER'S INVOLVEMENT IN RAISING CHILDREN

Mentor: prof.dr. Lejla Kafedžić

Student: Amina Mušović

Sarajevo, 2024.

SAŽETAK:

Funkcionalna obitelj je temelj zdravog društva. Roditelji su prva odgojna stanica i prva bitna podrška u djetetovom životu. Roditeljstvo je izuzetno izazovno i zahtjeva maksimalno zajedničko ulaganje. Model roditeljstva se kroz decenije mijenjao, tako su i odgojni principi određenih uloga poprimile drugu notu. Očinstvo je jedna od bitnijih i najdubljih uloga koje muškarac može imati u životu. Pored odgajanja, pružanja zaštite i podrške djetetu, figura oca nosi i druge vrste odgovornosti tokom čitavog djetetovog života. Brojna istraživanja upravo govore o očinskoj ulozi i šta očeva uključenost predstavlja za razvoj djetetove ličnosti. Cilj istraživanja jeste prikazati na koji način su očevi uključeni u odgoj djece. Takođe, utvrditi koji su dominantni roditeljski stilovi očeva i općenito koja je njihova percepcija uključenosti u odgoj. Pomoću deskriptivne i servey metode opisno su prikazani rezultati istraživanja. Anketiranjem očeva iz općine Bijelo Polje (Crna Gora) dobijeni su potrebni podaci koji su u skladu sa zadacima interpretirani i analizirani.

Ključne riječi: *odgoj, roditeljstvo, očinstvo, roditeljski stilovi*

SUMMARY:

A functional family is the foundation of a healthy society. Parents are the first educational station and the primary crucial support in a child's life. Parenting is extremely challenging and requires maximum joint investment. The parenting model has changed over the decades and thus the educational principles of certain roles have taken on a different note. Fatherhood is one of the most important and profound roles in man's life. In addition to raising, providing, protection and support to the child, the figure of the father carries other types of responsibilities throughout the child's life. Numerous studies speak precisely about the paternal role and what father's involvement represents for the development of the child's personality. The aim of the research is the show how fathers are involved in child raising. Also, to determine which are the dominant parenting styles of fathers and what their perception of involvement in raising is. Using descriptive and survey methods, the research results are descriptively presented. By surveying fathers from the municipality of Bijelo Polje (Montenegro), the necessary data were obtained, which were interpreted and analyzed in accordance with the tasks.

Keyword: *raising, parenting, fatherhood, parenting styles*

SADRŽAJ

UVOD	2
TEORIJSKI OKVIR RADA.....	3
1. Očinstvo	4
2. Dobro očinstvo	6
3. Roditeljski stilovi.....	11
3.1. Autoritativni (demokratski) roditeljski stil.....	12
3.2. Autoritarni (autokratski) roditeljski stil.....	14
3.3. Permisivni (laissez- faire) roditeljski stil.....	15
3.4. Nezainteresovani (indiferentni/indolentni) roditeljski stil	17
4. Rodni stereotipi i uloge u obitelji	18
5. Pozitivna strana uključenosti očeva u odgoj djece.....	22
6. Uključenost očeva: izazovi i barijere	25
METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	29
1. Predmet istraživanja	30
2. Cilj istraživanja	30
3. Zadaci istraživanja.....	31
4. Istraživačka pitanja.....	31
5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	31
6. Uzorak istraživanja.....	33
REZULTATI ISTRAŽIVANJA	37
1.PRIKAZ REZULTATA	38
1.1. Stavovi očeva o uključenosti u odgoj djece	38
1.2. Dominantni odgojni stilovi očeva	40
1.3. Prednosti očinstva	42
1.4. Prepreke u očinstvu	43
2. ANALIZA DOBIJENIH REZULTATA.....	47
ZAKLJUČAK	53
LITERATURA.....	55
PRILOZI.....	59

UVOD

“Lakše je ocu imati djecu, nego što je djeci imati pravog oca.” (Papa Ivana XXIII)

Mudra misao Pape Ivana XXIII koja naglašava važnost oca u obitelji i njegov doprinos u svakom razvojnom smislu. Roditelji su djetetova glavna odgojna stanica i karika postojanja. Glavni i prvi pokretači odgojnog procesa i upravo to početno odgojno formiranje zavisi od njih. “Odgajajmo sebe, da bi odgojili djecu”, glasi jedna izreka koja u svom korijenu nosi srž istine. Onako kako roditelji djeluju, ponašaju i govore, djeca preslikavaju i imitiraju. Decenijama unazad, nuklearna obitelj je bila dominantan oblik i model funkcionisanja u društvu i zajednici. Majka je bila osoba koja je hranila, presvlačila, brinula i odgajala djecu, dok je otac obavljao sve one poslove koje su bile od važne egzistencijalne prirode. Otac je bio dominantna ličnost, bavio se poslovima koje bi olakšale život svoje obitelji i na taj način ponosno nosio titulu “glava” porodice. Kako su se vremena mijenjala, tako se i model nuklearne obitelji reformirao i transformirao dobijajući neku svoju novu strukturu. Veliki broj zaposelnih majki je doprinio toj transformaciji jer su majke takođe preuzele odgovornost rješavanja glavnih egzistencijalnih i finansijskih pitanja u obitelji. Promjene koje su uslijedile imale su takođe i uticaja na očevu ulogu. Očeva uloga se vremenom mijenjala, te se posvećenost djece dovela na neki drugi nivo. Otac nije više osoba koja je samo zadužena za finansijska i poslovna pitanja, već transformacijom uloga više doprinosi obitelji u drugom razvojnom smislu.

Na koji način se promijenila uloga oca u obitelji, njihovi stavovi i ostali odgojni principi su upravo prikazani u ovom radu. Kroz teorijski okvir prikazano je očinstvo, važnost aktivnog učestvovanja očeva u obitelj, te roditeljski stilovi koji su neophodni za odgojno djelovanje. Rodni stereotipi su najčešća asocijacija kada je očinstvo u pitanju, te je toj temi takođe dato dovoljno prostora kako bi spoznali važnost iste. U nastavku teorijskog dijela prikazana je pozitivna strana očinstva, prepreke i izazovi. Nadalje, metodološki okvir rada opisuje istraživanje koje je sprovedeno anketnim upitnikom u kojoj su očevi bili ciljane grupa. Pomoću anketnog upitnika očevi su odgovorili na postavljena pitanja, iskazujući svoje mišljenje i stavove na ovu temu. Rezultati istraživanja su predstavljani, analizirani i objašnjeni u skladu sa dobijenim odgovorima. U daljem nastavku rada prikazane su preporuke koje bi olakšale kako očevima, tako i budućim očevima kako i na koji način da unaprijede svoju ulogu u obitelji.

TEORIJSKI OKVIR RADA

“Jedan otac vrijedi kao stotinu učitelja.”

Georges Herbert

1. OČINSTVO

Očinstvo je jedna od bitnijih i najdubljih uloga koje muškarac može imati u životu. Pored odgajanja, pružanja zaštite i podrške djetetu, figura oca nosi i druge vrste odgovornosti tokom čitavog djetetovog života. Veza između oca i djeteta je posebna i jedinstvena. Otac igra ključnu ulogu u odgoju djeteta i time doprinosi, ne samo emocionalnom, već i moralnom, estetskom i radnom odgoju. U određenim segmentima je uloga oca zapostavljena zbog različitih faktora koji utiču i o kojima je riječ u nastavku.

Lewis i Lamb (2004) navode da su tek sedamdesetih godina prošlog vijeka psiholozi počeli obraćati pažnju na proces odnosa koji se razvija između oca i djeteta, i uticaj unutar obiteljskog sistema. Reformiranjem nuklearne obitelji se mijenjalo i očinstvo i uticaj uključenosti na cjelokupan djetetov razvoj. Autorica Tuće (2024) navodi da se znatiželja u pogledu istraživanja očinstva počela javljati krajem 40-ih godina prošlog stoljeća, međutim značajniji istraživački napori ne bilježe se prije 80-ih i 90-ih godina 20-og stoljeća, što se u literaturi često označava i kao doba "otkriće očeva". Žlebni (1962) ističe da je pedagog Pestalozzi odgoj djece zasnivao na osjećanjima čovječnosti koja je budio u njima, na živim primjerima. On je svakog trenutka bio tu za djecu, davao im potporu, ali i pouku. On je nastojao mlade potaknuti da budu samoaktivni, da pridonose zajednici. Očinstvo nije samo biološki koncept, već kvalitetno ulaganje vremena i ljubavi u odgoj djeteta. Jedan od razloga koji su povećali interes za izučavanje uloge oca u ranom djetinstvu potiče zapravo od samih očeva koji su uzimali sve veće učešće u hranjenju, vođenju brige i podsticanju svoje djece (Parke i Tinsley, 1981).

Nuklearna obitelj je promijenila svoje prioritete i pored transformacije koju je doživjela dobila je svoj novi oblik. Oblik u smislu da je i majka, koja je do nedavno bila domaćica i brinula o odgoju i svim drugim djetetovim potrebama, postala radno aktivna i jednako doprinosi svojoj obitelji kao što je to otac činio. To je razlog zbog čega su očevi postali uključeni, prisutniji. Savremeno društvo je postavljalo "trendove" o rodnoj ravnopravnosti i zajedničkom sudjelovanju u odgajanju djece. Očevi koji su sa majkom podjednako ili gotovo podjednako učestvovali u obavezama oko djece, u hranjenju, kupanju ili ukupnoj njezi i brizi, ili su čak bili prvi njegovatelji, doprinosili su razvoju niza pozitivnih osobina kod svoje djece. Otac treba sa majkom blisko sarađivati u odgoju djece, a nipošto se upoređivati s majčinom ulogom u obitelji ili joj oduzimati prvenstvo. Jedino tako obitelj će biti zdravo okruženje, s roditeljskim ulogama

koje se nadopunjuju i uzajamno pomažu (Šušnjara, 2017). Istraživači zaključuju da jedan od značajnijih razloga za ovakva postignuća može biti upravo vrijeme koje otac provodi sa djecom i koji time svojoj djeci obezbjeđuje mnogo više aktivnosti, kognitivne stimulacije, nego što to može sama majka (Radin, 1982; Shaffer, 1996). Vrijeme koje očevi posvete svojoj djeci pozitivno može uticati na djetetov razvoj u svim sferama odgoja. Otac kao muška figura predstavlja glavni stub koji svojom brigom i sposobnostima, djetetu pruža sve ono što može biti djelotvorno za dijete. Kao što je već navedeno u prethodnim naslovima, otac nije više samo model finansijskog rješavanja problema, već model koja predstavlja emocionalnu, fizičku, psihičku potporu djeteta. Kroz ulogu oca, muškarci imaju priliku da razvijaju duboku vezu sa svojim djetetom. Jedna studija je pokazala da majke u prosjeku provedu 121 sat sa svojom djecom, naspram očeva koji provedu svega 26 sati (Cowan, 1987).

Belsky, Glistrop i Rovine (1984) navode da je jedna grupa istraživača izjavila, dok majke iskazuju češću pozitivnu sklonost, te vode osnovnu brigu o svom potomstvu, dotle očevi provode više vremena u čitanju i gledanju TV-a. Napretkom tehnologije i prisustva, kako društvenih mreža i video igrice, očevi nalaze “izduvni ventil” poslije određenih životnih obaveza i posla kako bi ispunili svoje slobodno vrijeme. Takvi oblici ponašanja ne daju pozitivnu sliku ukoliko se pređu dozvoljene granice u navedenim aktivnostima. Dječiji mozak, pogotovo u ranom stadiju razvoja, je poput spužve koja upija svaki oblik ponašanja roditelja jer upravo u tom ranom stadiju, djeca najviše vremena provode sa roditeljima i u obiteljskom domu. Autor Stenson (2016) potvrđuje da djeca na svijet ne dolaze s izgrađenim karakterom, već da su roditelji ti koji će pomoći da postanu osobe snažnog karaktera. U suprotom će dobiti djecu koja će biti starija, a da nisu “odrasla”. Veoma je bitno šta se nudi djeci, kakvi oblici ponašanja, kakav pristup, jer svaki oblik prihvatljivog ili neprihvatljivog može imati uticaja na njihovu ličnost. Isti primjer prethodnog istraživanja je potvrđen i u drugim zapadnim industrijskim društvima, kao što je Izrael (Greenbaum i Landan, 1982) i Švedska (Frodi, Lamb, Hwang i Frodi, 1982).

Istraživači su utvrdili da se može predvidjeti kako i koliko će otac biti angažovan oko djece. Stav koji izražavaju oba roditelja prije rođenja djeteta u pogledu toga koliko otac treba da bude uključen u odgoj prikazuju koliko aktivnu ulogu će otac imati sa svojim djetetom (Palkovitz, 1984). Parovi koji iščekuju dan kad će postati roditelji nose posebnu emotivnu notu i shodno tome se i pripremaju za novu životnu ulogu. Briga koju partner pruža svojoj partnerki u toku

devet mjeseci slatkog iščekivanja nosi posebne emocije koje mogu pokazati na koji način će se upravo budući otac ophoditi i nositi sa novom ulogom. Istraživač Pleck (1985) utvrdio je da svega 23% zaposlenih majki i 31% nezaposlenih izjavljuju da im je potrebna pomoć partnera u domaćinstvu i oko djece. Naučna istraživanja su takođe potvrdila dječiji cjelovit i uspješan razvoj, i to ne u bilo koje doba i na bilo kojem uzrastu, od hranjenja, kupanja, previjanja, ali i od prvih igrara, prvih izlazaka, prvih učenja itd. Takođe, mnoge studije su pokazale da očevi podjednako kao i majke mogu biti responsivni prema “signalima” i “porukama” koje šalju djeca (Pašalić-Kreso, 2012). Upravo zbog ovih saznanja potrebno je raditi na podizanju svijesti o većoj angažiranosti oca i njegovom pozitivnom uticaju na razvoj djetetove ličnosti. Ta responsivnost koju istraživači spominju se nadovezuju na jednu zanimljivu konstataciju, da su očevi kada se nađu sami sa svojim potomstvom, daleko spremniji da prihvate ulogu primarnog odgajatelja i ispunjavanju potreba svog potomstva, nego kada je majka prisutna (Palkowitz, 1980). Očevi time pokazuju i potvrđuju svoj prirodni očinski instinkt i potrebu da zaštite svoje dijete i oslušujući njegove potrebe postaju jednako responsivni i angažirani kao majke. Ova saznanja daju dodatni vjetar u leđa svim očevima koji možda ne vjeruju ili sumnjaju u ovu konstataciju. Ipak je prisutna prirodna tj biološka povezanost koja veže oca za dijete i time se stvara jedna veza koja ima pozitivan uticaj, kako na dijete, tako i na oca. Samojoj ulozi oca se u poslednje vreme pristupa i iz drugačijeg konteksta, pa se istraživanjima obuhvataju različiti aspekti funkcionalnosti odnosa otac-dijete (Mihić, 2006; Mihić i Petrović, 2009; Marinković, 2005; 2007). Očinstvo je dragocjena uloga koja zahtjeva ljubav, odgovornost, predanost i strpljenje. Očinstvo, kao i majčinstvo pored radosti, lijepih emocija i ljubavi ima i svoje izazove, te upravo zbog toga treba uložiti potrebno vrijeme kako bi ovaj odnos imao jake temelje za dalje faze djetetovog razvoja ličnosti.

2. DOBRO OČINSTVO

“Time što imate dijete, niste nimalo više roditelj nego što ste pijanist, samo zbog toga što imate glasovir.” (Lewine)

Misao koja nam ukazuje se roditeljska zadaća može uspješno obavljati ako se za nju podučava i priprema. Roditeljstvo predstavlja jedno od zahtjevnijih uloga, koja i pored svih blagodati i radosnih trenutaka može biti stresna. Autorica Šušnjara (2023) ističe da je roditeljska uloga

ogromna i zahtjevna. Roditelji i sami moraju jedni druge izgrađivati i hoditi stazama vjerni i poštenu. Ipak je to nova životna uloga koja ima svoje izazovne momente, ali uz adekvatnu "pripremu" sve postaje lakše i ljepše. Autor Palkovitz (2002) dobro očinstvo definira kao svojevrsnu sintezu pozitivne očeve uključenosti, odgovornog očinstva i generativnog očinstva, a obuhvata širok spektar roditeljskih praksi, koje ukazuju na visok stepen očeve angažiranosti, dostupnosti i odgovornosti prema djetetu.

Očinska uloga se vremenom mijenjala zbog različitih faktora. Prema Tuče (2024), očinstvo treba posmatrati kao društveno-razvojni proces koji se događa unutar nekog specifičnog prostora i vremena i na koji djeluju mnogobrojni faktori. Krajem 20 stoljeća, prihvatljiva očinska figura je liberalnija, fleksibilnija, toplija (Carpenter, 2002). Transformacija od stereotipnog, hladnog i autoritarnog oca do oca koji je fleksibilan, aktivan i desna ruka svojoj obitelji je veliki pomak u obitelji budućnosti. Iako je i dalje prisutan fenomen rodnih uloga u smislu stereotipnih razmišljanja da odgoj djece prvenstveno obavlja majka, otac koji je prošao proces transformacije u pozitivnom smislu polako izlazi iz svoje čahure. Na očevu uključenost utiču i sociodemografske i obiteljske varijable: obrazovanje, dob oca, dob majke, struktura obitelji, profesionalni položaj oba roditelja, majčini stavovi o roditeljstvu, bračni odnosi, biološki odnos oca sa djetetom, izvanobiteljska podrška i sl. (Newland, Coyl i Freeman, 2008). Novija istraživanja ukazuju da naročito kod mlađih muškaraca postoji trend većeg uključivanja u život obitelji i bavljenje djecom. Oni više drže do očinstva nego prijašnje generacije (Barker, 2008). Moderno društvo diktira nove trendove i rekonstruiše uloge koje su nekad bile tabu. Veća otvorenost i sloboda govora doprinijeli su da se određene tabu teme iskorijene, te da se o njima otvoreno govori bez predrasuda, osuđivanja i vrijeđanja. Newland i saradnici (2008) ističu da je nekadašnja očeva uloga odmakla od tradicionalne uloge hranitelja i onoga koji disciplinira djecu. Očeva percepcija roditeljstva se mijenja i njihova prisutnost ima pozitivan efekat na funkcionalnost obitelji.

Jedan od većih promjena u segmentu transformacije očinske uloge jeste, da je sve veći broj očeva prisutno u porođajnim salama kako bi pružili podršku svojim partnerkama. U prošlosti je to bilo nezamisljivo i neizvodljivo. Prvi kontakt kože uz kožu prilikom rođenja djeteta ima dosta benefita za uspostavljanje zdravog attachmenta između bebe i oca. Lacković-Grgin (2011) govori kako današnji očevo provode sa djecom puno vremena, vodeći pri tome računa o kvaliteti

njihovog međusobnog odnosa, da bude pozitivan, prihvatljiv i pun povjerenja. Autor Greenwood (2015) dolazi do zanimljivih rezultata kako su, neovisno o spolu, roditelji više uključeni u skrbi o djetetu, nego su angažirani u različitim aktivnostima, uprkos činjenici kako su roditelji, posebno očevi, visoko uključeni u različite aktivnosti sa djecom (igre, šetnje, druženje). Veliki broj istraživača je stavljao fokus na uključenost očeva i većina istraživanja datira od perioda 2000 do 2019 godine. Osjeti se da su sve te promjene zanimljive za istraživače, te takve pojave predstavljaju kako bi prikazali jasniju sliku o očevima. Sprovedena istraživanja govore o pozitivnom efektu očeve figure na dijete i njegov razvoj, a samim tim da su očevi sve aktivniji u tom pogledu. Cuidon i Cuidon (2001) ističu kako je očeva prisutnost od nemjerljive važnosti za razvoj djeteta misleći na vrijeme koje otac posveti djetetu bez ometajućih faktora jer zapravo to vrijeme, ukoliko je kvalitetno provedeno, jača njihovu međusobnu povezanost.

Funkcija oca kao izvora emocionalne podrške doprinosi kvaliteti odnosa majka-dijete, pa samim tim olakšava i djetetovu prilagodbu. Suprotno tome kada su očevi nepodržavajući i kada je prisutan visok stepen bračnih nesuglasica među supružnicima, djeca mogu patiti (Cummings i sar., 2004). Dobro očinstvo se, između ostalog, temelji na kvalitetnoj vezi sa bračnim partnerom. Ukoliko je prisutan odnos pun pažnje, uzajamnog poštovanja, lijepoh ophođenja, djeca su sretnija, emocionalno ispunjenija, i samim tim dobijaju pozitivan primjer oponašanja u budućnosti. Autorica Tuce (2024) spominje brojna empirijska istraživanja koji pokazuju da očevi češće nego majke potiču djecu da isprobavaju nove stvari i preuzmu inicijativu u nepoznatoj situaciji. Na taj način dijete razvija osjećaj samoefikasnosti i vjeru da može prevladati izazove i uspjeh, čak i nakon početnih neuspjeha i frustracija. Očevi svojim odgojnim pristupom dokazuju i pokazuju djeci da, uprkos određenim životnim izazovima i iskušenjima koračaju jako i puni energije kroz život. Poslije svakog životnog izazova uče se ponovo ustati i ustrajati na rješavanju datih situacija, te postižu onaj nivo samoaktualizacije koji je imperativ za razvojni tok ličnosti.

Okvir 1. Prikaz obilježja visoko kvalitetne očeve uključenosti (prema Tuce, 2024.)

Obilježja visoko kvalitetne očeve uključenosti

- ✓ uključeni otac posvećuje vrijeme te pruža brigu i njegu djetetu
- ✓ uključeni otac je angažiran u neposrednim interakcijama s djetetom kroz aktivnosti koje promoviraju pozitivan razvoj (razgovor, igra, poučavanje i sl.)
- ✓ uključeni otac iskazuje toplinu, brižan je i osjetljiv prema djetetu
- ✓ uključeni otac postavlja jasne granice djetetovom ponašanju, primjerno ga nadzire i učestvuje u procesu donošenja odluka
- ✓ uključeni otac štiti i materijalno zbrinjava svoje dijete
- ✓ uključeni otac obavlja logističke poslove vezane za različite aktivnosti djeteta (prijevoz, kupovina odjeće, odlazak ljekaru i sl.)
- ✓ uključeni otac je kognitivno angažiran i pokazuje mentalnu brigu za dijete (razmišlja o djetetu i njegovoj dobrobiti)
- ✓ uključeni otac svjesno i savjesno preuzima odgovornost za odgoj djeteta
- ✓ uključeni otac vodi računa o moralnom razvoju djeteta
- ✓ uključeni otac pravi prioritete u vlastitom dnevnom rasporedu kako bi izbalansirao poslovne obaveze i obaveze vezane za dijete
- ✓ uključeni otac zagovara prava djeteta i potiče kvalitetne odnose s vršnjacima
- ✓ uključeni otac je društveno odgovoran prema zajednici (ide na roditeljske sastanke, uključen je u školske i izvanškolske aktivnosti djeteta i sl.)
- ✓ uključeni otac pruža emocionalnu i instrumentalnu podršku majci djeteta

Očevima je potrebna podrška i razumijevanje kako bi izašli iz začaranog stereotipnog kruga koji je bio vrlo dominantan u prošlosti. Sirah i Ozmen (2012) govore o programu podrške očevima u Turskoj. Taj program omogućava očevima da promijene pogled na vlastito očinstvo, da samog sebe bolje razumiju i modificiraju svoje ponašanje kako bi se aktivnije i kvalitetnije uključili u odgoj djece. Ovakvi i slični programi koji propagiraju veću uključenost i promjenu očinske uloge bi imali pozitivan uticaj kako bi se očeви osjećali zadovoljnije, fleksibilnije što bi ih dodatno

motivisalo za dalji rad. Svaka podrška i podizanje svijesti o očinstvu ima mnogostruke koristi. Autorice Draganović i Šeta (2012) su u svom istraživanju navele smjernice i preporuke o podizanju svijesti u društvu o ulozi oca. Istakle su dva segmenta kao značajna za navedene promjene. Prvi segment je rad kako sa očevima, tako i sa majkama u procesu osnaživanja očeva i podizanja svijesti o ulozi očeva u odgoj djece. Takve promocije bi išle kroz školske ustanove, Centre za socijalni rad, druge vladine i nevladine organizacije, medije i sl, koje bi osigurale podršku koja će nuditi pozitivne modele ponašanja koji bi uticali na promjenu stavova kod muškaraca. Drugi segment podrazumijeva podizanje svijesti u društvu o ravnopravnosti roditelja, kako majke kojoj je neophodna pomoć kod preopterećenosti porodičnim i kućanskim obavezama, tako i oca kojeg je potrebno posmatrati kao ravnopravnog brižnog roditelja koji želi biti dio života svoje djece. Promovisanje očinske uloge u društvu je veoma važan korak kako bi se pružila potrebna podrška i pomoć koja bi mogla direktno uticati na promjenu stereotipnih stavova. Da bi uloga oca mogla zasijati u svom punom sjaju, potrebno je ukloniti potencijalne barijere i ometajuće faktore koje bi omogućile njegovu neophodnu aktivnost. Brajša (1995) je u svojoj knjizi opisao kako bi trebao da izgleda “otac budućnosti”.

Karakteristike koje “krase” oca prema Brajši (1995) su sljedeće:

- a. “otac budućnosti” je ravnopravan partner majke.
- b. “otac budućnosti” zajedno sa ženom planira začće pa sve do poroda.
- c. “otac budućnosti” zajedno sa majkom sudjeluje u ravnopravnom roditeljstvu.
- d. “otac budućnosti” ne podliježe zabludama o “muško-ženskim” poslovima.
- e. “otac budućnosti” ne prepušta svoju roditeljsku ulogu majčinstvu jer je svjestan činjenice da je jednako važan i ravnopravan roditelj kao i majka djeteta.

Otac budućnosti prema istraživanjima i dobijenim rezultatima je neizostavan član obitelji. Njegova prisutnost, kvalitetno provedeno vrijeme pruža obitelji sigurnost, motivaciju, zrelo odrastanje djece, te stvara jaku vezu. Autorica Tuće (2024) ističe da biti dobar otac ne znači imitirati ženski pristup majčinstvu. Nadalje, Smit (2004) navodi da od oca ne treba očekivati da bude “dobra majka”, kao što ni od majke ne treba očekivati da preuzme ulogu oca. Svi benefiti za razvoj dječije ličnosti daju pozitivniju sliku djece u budućnosti, a ravnopravnost između partnera potrebno poštovanje i podršku.

3. RODITELJSKI STILOVI

Pod roditeljskim stilovima podrazumijeva se kombinacija roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u više situacija, stvarajući odgojnu klimu (Berk, 2015). Svaki roditelj posjeduje sebi jedinstven model roditeljstva, tj ponašanje kojim usmjerava dijete i na taj način odgojno djeluje. Diana Baumrid (1971) može se nazvati “majkom roditeljskih stilova” koja je u brojnim radovima i istraživanjima govorila o roditeljskim stilovima, te kako roditelji svojim ponašanjem djeluju na dijete. Roditeljski stilovi imaju veliki uticaj na djetetov razvoj i proces formiranja ličnosti, te shodno kakav stil roditelj upotrebljava može se dobiti slika ponašanja djeteta. Osjećajni dio odgojnih postupaka u najvećoj mjeri odražava stavove roditelja i doprinosi u usmjeravanju djelovanja (Piorkowski- Petrović, prema Todorović, 2005). Djeca na roditeljske odgojne postupke i odgojni stil utiču svojim temperamentom i spremnošću da prihvate roditeljski uticaj (Čudina-Obradovic i Obradović, 2006). Roditelji su upravo glavni kreatori koji svojim postupcima i načinom komunikacije oblikuju djetetovo ponašanje. Zbog toga je jako bitno izabrati i koristiti se onim modelima ponašanja koje će formirati dijete kao jednu jaku, emocionalno-stabilnu i razvojno nezavisnu ličnost. Odgojni stil roditelja podrazumijeva emocionalnu klimu unutar koje se odvija međudjelovanje roditelj-dijete (Čudina-Obradovic i Obradović, 2002).

Autori Maccoby i Martin (1983) navode da prema brojnim istraživanjima postoje dvije temeljne dimenzije roditeljstva: emocionalnost i kontrola. Dimenzija emocionalnosti podrazumijeva emocionalnu toplinu i roditeljsko razumijevanje, tj količina podrške, ohrabrenja i ljubavi koju roditelj pruža djetetu. Dimenzija kontrole podrazumijeva roditeljski nadzor i zahtjeve, tj roditeljska očekivanja prema djetetu koja se mogu protezati od potpune kontrole do zanemarivanja djeteta. Ono što čine očevi i njihov osobit roditeljski stil, ne samo da u velikoj mjeri nadopunjava majčine postupke, nego je i po svim pokazateljima samo po sebi važno za optimalan odgoj djece.“ (Popenoe, Brott, 1998). Jedan od poznatijih odgojnih stilova koji se spominju u literaturama jesu Šeferov i Baumridov model odgajanja. Najuticajnijim se pokazao Šeferov model (Schaefer, 1959, prema Piorkowska- Petrović, 1991) koji predstavlja postojanje dvije dimenzije: afektivnu dimenziju i kontrolu. Afektivna dimenzija predstavlja emocionalni odnos roditelja prema djeci i ima dva ekstrema: toplo i hladno odgajanje. Diana Baumrid je 1967. godine izvršila reviziju Šeferovog modela (Čudina-Obradović i Obradović, 2006)

dvodimenzijalnog modela u kojem naglašava da je roditeljska kontrola najvažniji element roditeljske funkcije. Postoje različiti roditeljski stilovi, a najpoznatija klasifikacija datira od prije 40-ak godina, čiji su autori Maccoby i Martin (1983).. Razlikujemo četiri roditeljska stila, i to : autoritativan (demokratski), autoritarni (autokratski), permisivni i indiferentni (nezainteresovani) roditeljski stil.

3.1.AUTORITATIVNI (DEMOKRATSKI) RODITELJSKI STIL

Autoritativni (demokratski) roditeljski stil predstavlja odgovorno ponašanje roditelja koji postavlja jasne granice, pravila ponašanja i zahtjeve, ali istovremeno djetetu pruža mnogo topline, ljubavi, razumijevanja i potpore (Berk, 2015). Prema autoru Pernaru (2010) ovakav roditeljski stil će potencirati razvoj djetetovih osobina poput znatiželje, samouvjerenosti, samopouzdanja, nezavisnost i dobrog školskog uspjeha. Autoritativni roditeljski stil je kako i sam naziv kaže demokratičan, te podrazumijeva sposobnost i vještinu komunikacije sa djetetom, njegovo poticanje, vođenje računa o raspoloženju, te ne insisitiraju na pravu odraslog, tj pravu jačeg kojem će se dijete prilagođavati. Od velikog značaja je upravo, već navedena, vještina komunikacije sa djetetom koja je imperativ u ovom roditeljskom stilu. Sa djetetom bi trebalo razgovarati kao i sa odraslom osobom, poštujući njegove stavove, mišljenje, kao i njegovu cjelokupnu ličnost. Ovakvom vještinom dobija se pozitivna reakcija od strane djeteta jer se odnos na relaciji roditelj-dijete treba zasnivati na prijateljsstvu, uzajamnoj saradnji i poštovanju. Autoritativni roditelji pažljivo oblikuju svoje zahtjeve prema mogućnostima i uzrastu djeteta i na taj način postižu optimalni uspjeh u regulisanju dječijeg ponašanja. Osnovna karakteristika ovog roditeljskog stila jeste, da pored uzajamnog poštovanja i prilagođavanju odgojnih zahtjeva, roditelj ne gubi svoju glavnu ulogu autoriteta. De Bruin i saradnici (2014) proveli su niz istraživanja na uzorcima nizozemskih roditelja te zaključuju kako svjesnost u roditeljstvu uključuje šest dimenzija, i to pažljivo slušanje, suosjećanje za dijete, ne osuđujuće prihvatanje roditeljskog funkcioniranja, emocionalnu ne-reaktivnost u roditeljstvu, emocionalnu svjesnost djeteta te emocionalnu svjesnost samog roditelja. Ovaj stil roditeljstva omogućava djetetu određenu slobodu i autonomnost u postizanju zahtjeva i zadataka koje je dijete spremno učiniti. Na taj način dijete se osjeća važnom karikom u obitelji i tako sebi osigurava uspostavljanje standarda koje je vješto učiniti. Autoritativno roditeljstvo koje obuhvata toplotu i ljubav, koja je

uz to kombinirana sa umjerenom i racionalnom roditeljskom kontrolom, predstavlja stil koji je najuže povezan sa pozitivnim razvojnim rezultatima.

Mnogi teoretičari i istraživači su se pitali da li autoritativni roditelji usmjeravaju na pozitivan način. Ovaj fenomen je dugo izučavala Diana Baumrid (1983; 1993), gdje je došla do saznanja da autoritativni roditelji uspješno utiču na razvoj i dobro ponašanje svoje djece, a ne da se to dešava obrnutim redosljedom. Takođe, primijetila je da djeca autoritativnih roditelja odolijevaju u početku roditeljskim zahtjevima, ali kasnije se povinuju da su ovi roditelji čvrsti i dosljedni u svojim zahtjevima i imaju dovoljno strpljenja, te daju djetetu mogućnost i vrijeme da poslušaju umjesto da primjenjuju taktiku sile. Odlika roditelja koji njeguju autoritativni ili dosljedan stil jeste toplina i ljubav, ali i postavljanje granica i provođenje nadzora. Djeca ovih roditelja su više motivirana za uspjeh u školi, sposobna su kontrolirati svoje ponašanje, imaju razvijene vještine rješavanja problema, empatična su i društveno odgovorna (Bašić i Janković, 2000).

Studija Crockenberga i Zitmana (1990) govori o tome kako majke koje primjenjuju autoritativni roditeljski stil djeluju čvrsto, ali i strpljivo sa djecom lošeg ponašanja, te da vremenom dobiju djecu mnogo poslušniju nego majke koje povremeno koriste metodu sile. Od velike je važnosti uspostavljanje autoriteta u obitelji, ali je takođe jedan od najvećih izazova. Bitno je balansirati uspostavu autoriteta i pronaći pravu mjeru koja će voditi ka uspješnom roditeljstvu. Poznati pedagog Makarenko je govorio o tome da se autoritet treba zasnivati na nekoliko linija, i to: na radu, znanju, odgovornosti i ljubavi prema djeci, kao i razumijevanju njihovih potreba. Sve navedene karike nam ukazuju važnost dobro postavljenih odgojnih temelja i granica, kako bi dijete izraslo u jednu stabilnu, nezavisnu, samouvjerenu i pouzdanu ličnost. Autorica Tuce (2024) takođe ističe da empirijski nalazi konzistentno potvrđuju da odrastanje uz toplog, podržavajućeg i predanog oca pogoduje cjelokupnom razvoju djeteta, uključujući motorički, socio-emocionalni i kognitivni razvoj, kao i razvoj jezičkih sposobnosti.

Tabel 1. Prikaz odnosa roditelj-djeca kod autoritativnog roditeljskog stila

RODITELJ	DIJETE
<ul style="list-style-type: none"> • postavljaju granice i provode nadzor, ali pokazuju toplinu i ljubav • savjetnik- ne i kontrolor • razvoj djetetove znatiželje i kreativnosti, motivacija i samostalnost djeteta • pruža informacije, objašnjava granice i pravila, potiče i odaje priznanje 	<ul style="list-style-type: none"> • spontana • slobodno izražavaju svoje mišljenje i osjećaje • razvijena samostalnost i samopouzdanje • uspješnija u školi i društvenom okruženju

2.1. AUTORITARNI (AUTOKRATSKI) RODITELJSKI STIL

Autoritarni (autokratski) roditeljski stil predstavlja stil u kojem je roditelj strog, postavlja nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljava silu. Autoritarni stil spada u vrlo restriktivno roditeljstvo gdje u obitelji odrasli uspostavljaju pravila, očekuju pokoravanje i na taj način nikad djeci ne objašnjavaju svoje taktike i metode koje primjenjuju. Uglavnom se vode kaznama kako bi “popravili” neprihvatljivo ponašanje ne razmišljajući o mogućim posljedicama upotrebe autoritarnog roditeljskog stila. Ovakav roditeljski stil upravo propagira totalnu dominaciju roditelja gdje nema mjesta razumijevanju djetetovih potreba i emocija. Autoritarni roditelji nisu osjetljivi prema djetetovim suprotnim mišljenjima i očekuju da ono prihvati naredbe kao zakon i da poštuje njegov autoritet. Djeca roditelja koji primjenjuju autoritarni stil, ne nudeći puno ljubavi i pažnje, a postavljajući velike zahtjeve, češće su povučena u socijalnom okruženju, nedostaje im inicijative za uspostavom odnosa i slabijih su socijalnih kompetencija (Lengua, Honorado, Bush, 2007). Ovdje takođe nedostaje prijateljski i saradnički pristup između roditelja i djeteta, te na taj način se omalovažava svaka djetetova potreba. Negativna strana koja se takođe

navodi u ovom roditeljskom stilu jeste činjenica da djeca autoritarnih roditelja češće podliježu agresivnom ponašanju.

Tabela 2. Prikaz odnosa roditelj-dijete kod autoritarnog roditeljskog stila

RODITELJI:	DJECA:
<ul style="list-style-type: none"> • veliki roditeljski zahtjevi i nadzor nad djetetom • ne pružaju dovoljno topline i ljubavi • postavljaju granice i provode nadzor, ali ne pokazuju toplinu i ljubav • glavni odgojni ciljevi: poslušnost (“slijepa” poslušnost) i samokontrola • ne objašnjavaju svoje zahtjeve • sklonost rigidnosti i kažnjavanju za neposlušnost 	<ul style="list-style-type: none"> • promjena raspoloženja • povučенost, bojažljivost • manjak spontanosti • veća vjerovatnoća za neuspjeh u školi • slabija društvena prilagodba • slabija povezanost i odnosi sa vršnjacima • češća sklonost samoizolaciji ili konfliktima

Autori Deković i Janssens (1992) govore o tome kako kod djece čiji su roditelji primjenjivali autoritarni stil imaju kao posljedicu nizak nivo prosocijalnog, a visok nivo agresivnog i samodestruktivnog ponašanja. Osjećaji koji su primjetni kod djece autoritarnih roditelja jesu strah, nepovjerenje, lažno poštovanje, neiskrenost, a temelj svega toga je upravo primjena grubosti, vrijeđanja i kažnjavanja. Navedene ispoljene emocije u ranom djetinstvu mogu imati negativne posljedice u drugim fazama i sferama djetetovog života, kao što je profesionalno-poslovni život, uticaj na emotivni status ličnosti, izazovi sa socijalizacijom, antagonistički međuljudski odnosi itd.

2.2.PERMISIVNI (LAISSEZ- FAIRE) RODITELJSKI STIL

Permisivni (laissez-faire) roditeljski stil predstavlja stil u kojem su roditelji topli prema svojoj djeci i osjećajni na njihove potrebe. Glavna karakteristika roditelja koji upotrebljavaju permisivni roditeljski stil jeste da ne postavljaju puno zahtjeva svojoj djeci, dopuštaju potpunu slobodu i na

taj način slika roditelja kao autoriteta blijedi u očima djeteta ili se nikad i ne uspostavi. Permisivni roditelji veoma rijetko primjenjuju čvrstu kontrolu nad djetetovim ponašanjem. Uočava se nedostatak autoriteta, ruke koja vodi, te je dijete prepušteno samom sebi, iako uživaju u velikoj količini topline i ljubavi od strane roditelja. Dijete uglavnom iskorištava tu senzibilnost roditelja i tako manipulativno djeluju na njih kako bi postiglo određene ciljeve. Autorica Šušnjara (2017) ističe da roditelji koji postavljaju male zahtjeve i ne provode kontrolu djeteta, dajući preveliku slobodu djetetu su permisivni ili popustljivi. Nadalje, oni pružaju djetetu ljubac, toplinu i potporu, ispunjavajući svaku djetetovu želju ili zahtjev. Ako se maloj djeci da prevelika sloboda, onda kod njih to stvara nesigurnost, nesnalaženje u granicama. Nadalje, autorica Šušnjara (2017) potvrđuje da je neprimjeren ovakav postupak sa malom djecom jer potiče impulsivno i agresivno ponašanje. Potpuno odsustvo kontrole uopće nema pozitivnog efekta na dijete, jer dijete je u potrebi da ga neko uspmjerava, postavi granice i na kvalitetan način doprinese razvoju ličnosti. Istraživanja su pokazala kako su djeca permisivnih roditelja bila često impulsivna i agresivna, posebno dječaci. Tražili su da se ponašaju “šefovski” i budu u centru pažnje, dok je istovremeno zapaženo odsustvo samokontrole, nizak stepen samostalnosti, kao i slabiji uspjeh u obavljanju određenih zadataka.

Tabela 3. Prikaz odnosa roditelji-dijete kod permisivnog roditeljskog stila

RODITELJI:	DIJETE:
<ul style="list-style-type: none"> • roditelj kao prijatelj • neuključeni, nezainteresirani • mali zahtjevi prema djeci • slab nadzor, nedosljednost • prevelika sloboda, nedovoljno granica, pravila i uputa • velika podrška i emocionalna toplina • nekritično ispunjavanje svakog dječjeg zahtjeva 	<ul style="list-style-type: none"> • nesigurnost i nesnalaženje u granicama • impulsivna, razmažena i agresivna • zamjena uloga/autoriteta (djeca “šefuju” roditeljima) • čine što žele

Iz svega navedenog može se reći da je roditeljstvo vještina koja se uči i koju treba dozirati na pravi način. Balansirati potrebe i koristiti se onim metodama i oblicima koji će olakšati i pospješiti roditeljstvo.

2.3. NEZAINTERESIRANI (INDIFERENTNI /INDOLENTNI) RODITELJSKI STIL

Nezainteresirani (indiferentni/ indolentni) roditeljski stil predstavlja onaj stil u kojem su roditelji nemarni prema svojoj djeci. Karakteristike nezainteresovanog roditeljskog stila, pored nemara, jeste nedostatak ljubavi, brige, kontrole, pažnje i neuspostavljanje autoriteta. Istraživanja koja je sprovedla “majka roditeljskih stilova” Diana Baumrid (1991) u vezi uspješnosti roditeljskih stilova, došla je do rezultata da je upravo nezainteresovano roditeljstvo najmanje uspješan stil vođenja. To je stil koji je izuzetno labav, sa odsustvom kontrole i karakterističan je za roditelje koji odbacuju svoje dijete ili su toliko zaokupljeni drugim poslovima i aktivnostima da nemaju vremena da se posvete djetetu. Karakteristika indiferentnih roditelja jeste ta da su uglavnom zaokupljeni samim sobom, nemaju energije za postavljanje i kontrolisanje granica, često prebacuju krivicu na druge gdje dolazi do dodatnih konfliktnih situacija. Indiferentni roditeljski stil ogleda se u postavljanju malo ograničenja, ali i pružanju malo pažnje, zanimanja i emocionalne podrške od strane roditelja (Zuković, 2015).

Ono što takođe definiše nezainteresovano roditeljstvo jeste to da roditelji izbjegavaju svaki vid komunikacije sa djetetom jer jednostavno nisu zainteresirani za njegove potrebe. Istraživanja su pokazala da jedan od glavnih uzročnika roditeljske nezainteresovanosti je roditeljska depresija. Djeca koja rastu u obiteljima u kojima vlada nezainteresovano roditeljstvo su uglavnom zahtjevna i željna pažnje, te su sklonija neprihvatljivim oblicima ponašanja usljed odsustva emocionalne “hrane” koja je vrlo važna za djetetovo psihičko stanje. Kada je riječ o roditeljima koji su indiferentni, zanemarujući, pa i nemarni, oni skoro ne postavljaju zahtjeve djeci, nema kontrole, ali ni topline i potpore. Ovakvi roditelji često nemaju snage brinuti se za svoju djecu, pa ih često i emocionalno odbacuju (Šušnjara, 2017). Posljedica svega toga jeste da su djeca prepuštena samoj sebi, nesigurna su i ne uklapaju se u socijalne aktivnosti svojih vršnjaka. Takođe je primjećeno da ne pokazuju emocije upravo zbog nedostatka roditeljske ljubavi, brige i pažnje. Autorica Šušnjara (2017) govori da dijete čiji roditelji upotrebljavaju indiferentni stil

roditeljstva reaguju neprijateljski i nisu uspješna u ostvarivanju socijalnih odnosa i često njihov uspjeh u školi izostaje.

Tabela 4. Prikaz odnosa roditelji-dijete kod nezainteresovanog roditeljskog stila

RODITELJI:	DIJETE:
<ul style="list-style-type: none"> • mali roditeljski nadzor i zahtjevi • bez interesa za djetetove potrebe • bezosjećajnost, emocionalna hladnoća • ravnodušnost • odbijanje 	<ul style="list-style-type: none"> • otpor i neprijateljstvo • prkosno • slabe socijalne vještine • problemi u ponašanju • druge teškoće mentalnog zdravlja

Roditelji im pružaju potpunu slobodu bez kontrole što ima za posljedicu da dijete u narednom periodu života neće znati razlikovati dobro od lošeg. To se može povezati sa tim da i kada u budućnosti dobiju stabilnog partnera, uglavnom pokazuju visok stepen agresivnog ponašanja, bijesa i ljutnje (Miller, 1993). Kao što vidimo lista negativnih posljedica ovakvog roditeljskog stila je široka, te dijete koje raste u ovakvom okruženju se osjeća omalovažavano, neprihvaćeno i emocionalno povrijeđeno. Svaki roditelj u odgoj unosi svoj vlastiti roditeljski stil koji, ne samo da u velikoj mjeri nadopunjava jedno drugo, nego i sam po sebi ima veliku važnost za optimalni razvoj. Iz priloženog se vidi da, ni permisivni, ni autoritarni, a još manje indiferentni roditeljski stil ne pripadaju idealima pozitivnog roditeljstva, već treba voditi računa u uspostavljanju pravilne ravnoteže koja će biti uspješna kako za dijete, tako i za roditelje.

4. RODNI STEREOTIPI I ULOGE U OBITELJI

Funkcionalna obitelj je temelj zdravog društva. Roditelji su prva odgojna stanica i prva bitna podrška u djetetovom životu. Roditeljstvo je izuzetno izazovno i zahtjeva maksimalno zajedničko ulaganje. Model roditeljstva se kroz decenije mijenjao, tako su i odgojni principi određenih uloga poprimile drugu notu. Ne može, a da se pomene transformacija nuklearne

obitelji koja je u pravom smislu primjer koliko se roditeljstvo, proces odgajanja i raspodjela uloga u obitelji promijenile kroz decenije. Obitelj je vitalna, univerzalna i nepromjenjiva tradicija, a načini njene organizacije, podjela uloga, struktura članova i sl. promjenljive su varijable, tj mogu varirati u pojedinom društvu i vremenu (Nimac, 2010).

Model oca se takođe u znatnoj mjeri promijenio. Autor Nimac (2010) navodi upravo da su se uloge u obitelji mnogo promijenile, ali da je obitelj ipak primarna društvena zajednica koja ima vitalnu važnost za svakog čovjeka, temelj je njegovog ostvarivanja i uključivanja u širu društvenu zajednicu, te vrši ulogu historijskog, vjerskog, kulturnog i generacijskog transfera. Patrijarhalna figura oca doživjela je svoju transformaciju, te na taj način jednako odgojno djeluju kako bi doprinio funkcionalnosti obitelji u drugim sferama, ne samo egzistencijalnim. Najrevolucionarnija promjena koju možemo uvesti u instituciju majčinstva je da uključimo muškarce u svaki aspekt brige o djeci (Ruddick, 1995). Istraživanja su pokazala kako je u prošlosti “dobar otac” bio jedini hranitelj koji je radio za porodicu, te se brinuo da je ponašanje njegove djece odgovarajuće zadatim rodnim ulogama, dok danas, “dobar otac” brižljivo i nježno brine za svoju djecu provodeći uz njih mnogo vremena ne praveći razliku među polovima (Lamb, Tamis-Lemonda, 2002).

Važno je naglasiti da standardi Konvencije o pravima djeteta imaju praktične implikacije u brojnim istraživanjima i studijama koje prezentuju dokaze o direktnim posljedicama uključenosti očeva po dobrobit djeteta (Ball i Mossele, 2007). Godinama unazad, rodni stereotipi i predrasude su bile prisutne u velikoj mjeri. Postojala je razlika u ophođenju između muške i ženske djece, te se na taj način rodna jednakost degradirala. Često djeca nisu znala kako se ponašati u prisutnosti oca, pa bi bježala majci, a oca se bojala (Šušnjara, 2017). U našoj kulturi i tradiciji bila je rijetka pojava da se muškom djetetu pokloni lutka, što je čest slučaj bio sa ženskom djecom. Već tu počiva glavni temelj da samo djevojčice mogu brinuti o lutkama, u tom slučaju bebi i tu se ogleda da se od malih nogu žensko dijete pripremao za ulogu majke u budućnosti. Odgoj i pristup prema muškom djetetu je tekao u potpuno drugom smjeru i bilo je nezamisljivo da se jedan dječak igra sa lutkom, hraneći je, presvlačeći i brinući o toj igrački. Uloga roditelja i pristup roditeljstvu razlikuju se od onih koji su dominirali u 20. stoljeću (Pećnik i Starc, 2010), kad se od očeva očekivalo da se brinu o materijalnoj sigurnosti obitelji i vode brigu o kućnom redu i disciplini (Cvrtnjak i Miljević-Ridički, 2015). Upravo se radilo na tome da proces učenja

bude fokusiran da je otac “glava” porodice i jedina dominantna ličnost u obitelji, te su se takvi stavovi i mišljenja prenosila s koljena na koljeno, pogotovo kada je riječ o muškoj djeci. U tom periodu dječake nisu spremali za ulogu budućeg oca u smislu zajedničkog pomaganja, posvećivanja, te brizi i pažnji. Igre koje su bile karakteristične za taj period poput ratničkih, borilačkih, sportskih su nagovještavali za kakve uloge se pripremaju u budućnosti. Propagiralo se učenje kako bi se formirale ličnosti čija će uloga biti fokusirana na rješavanju osnovnih egzistencijalnih potreba obitelji, dok majka brine o svim drugim potrebama koje se tiču domaćinstva, djece i odgajanja.

Prisustvo rodne stereotipije je datiralo još u prošlosti. Prema stereotipnim uvjerenjima, dužnost žena je da prvenstveno brinu o djeci, i da one više štite djecu nego očevi. “Novi očevi” koji se više uključuju u njegu i odgoj djeteta su obrazovaniji od “starih”, koji su sličniji prošlim generacijama očeva, koji su uglavnom bili hranitelji obitelji i puno se manje uključivali u odgoj djeteta (Yoshida, 2012.). Rezultati ispitivanja stavova o zadacima majki i očeva u domaćinstvu i odgoju djece koji su dobijeni na temelju istraživanja provedenog u 12 zemalja Evropske unije i u Norveškoj. U istraživanju je učestvovalo 10 hiljada sudionika/ca 2003 godine, a ispitanici su trebali označiti zadatke kao “majčin” , “očev” ili “zajednički”. Popis je bio sastavljen od 12 zadataka i to: igranje sportskih igara, vođenje djece na vannastavne aktivnosti, mijenjanje pelena, oblačenje i izbor odjeće, vođenje ljekaru, pomaganje u školskim zadaćama, hranjenje, kupovanje igraćaka, davanje džeparca, kažnjavanje, stavljanje djece u krevet i odgovaranje na dječija pitanja (Appardla, Reifman i Munsch, 2003). Rezultati istraživanja su pokazala jak uticaj tradicionalnih rodni uloga na samo roditeljstvo, te da su egalitarniji pristup obavljanju navedenih zadataka imale mlađe osobe, žene i osobe liberalne političke orijentacije. Pored toga, egalitarnije stavove su pokazali stanovnici/ce iz bogatijih zemalja sa individualističkom vrijednosnom orijentacijom i boljim položajem žena (Čudina-Obradović, 2006).

Očeva ličnost se takođe mijenjala kulturološki. Tako je prikazano da se u određenim zemljama i plemenima različito gledalo na očevu ulogu, kao i njegovu uključenost u obitelji i odgoju. U nekim kulturama za djecu brine čitav niz ljudi i šira porodica, dok u drugim kulturama odgoj djece se smatra da je obaveza samo majke i oca (Dragonas, Thorpe i Golding, 1992). Ovdje se može spomenuti primjer tipičnih balkanskih obitelji gdje je u prošlom vijeku bilo uobičajeno da u odgoj djece učestvuje čitava obitelj, kako šira, tako i uža zbog uticaja života u zajednici. Sve je

prisutnija konstruktivna kritika negativnih aspekata tradicije, kao što je to nesvakidašnja uloga i položaj žene u obiteljskim zadrugama (Nimac, 2010). Drugi članovi obitelji su podjednako brinuli o domaćinstvu, odgoju djece i drugih aktivnosti koje su bile tipične za određene obitelji. Ovaj model iskorijenjen je zbog pojave modernizacije društva, te su očevi i majke jedine figure i modeli u obitelji koji odgajaju i brinu o obitelji. Jasper Juul (2020) predlaže da očevima koji se plaše da prečesto reaguju agresivno ili da nemaju kontrolu nad svojom agresivnošću, trebaju potražiti one odnose u prošlosti i sadašnjosti u kojima se nisu osjećali vrijedno ili u kojima još tako osjećaju. Dakle, u kulturoškom smislu o očevima i njihovoj ulozi u prošlosti naglasak je bio stavljen uglavnom da su oni članovi obitelji koji prvenstveno vode računa o finansijskoj i egzistencijalnoj situaciji u obitelji. Takođe je važno napomenuti da kultura nije jedini faktor koja može direktno da utiče na uključenost i veću angažiranost očeva u odgoju djece. Faktori koji imaju uticaja su sredina, veličina zemlje, njena razvijenost, kao i sama svijest pojedinih država o važnosti uloge očeva u obitelji. Primjer je Amerika i Evropa koja stavlja fokus i podiže svijest o većoj uključenosti očeva u odgoj djece. Nerazvijene i manje zemlje daju manji značaj očevoj uključenosti, te su za odgoj i brigu o djeci zadužene majke i drugi bliski članovi obitelji (Hofferth i sar., 2002). U pojedinim kulturama očevi su bili zaduženi za donošenje važnih odluka u životu svoje djece. Važne odluke su se ogledale najprije u potrazi za budućim bračnim partnerima. Očevi su bili dominantni članovi koji su ovaj zadatak ispunjavali i na taj način imali direktan uticaj na pronalaženje budućih partnera svoje djece, bez obzira na spol. Obiteljske tradicije, iako mijenjaju način vlastitog manifestiranja, odražavaju i trebaju potpomagati održavanju i stvaranju univerzalnih obiteljskih vrijednosti (zajedništvo, solidarnost, podrška, poštovanje) koja se potom prenosi na čitavo društvo (Nimac, 2010). U patrijarhalnom vremenu, otac se smatrao “glavom” porodice koji je posjedovao ogromnu moć nad svojom obitelji. Takav odnos se najviše zasnivao na obaveze, zaduženje i odgovornosti koje otac ima prema djeci i obitelji općenito. Autor Hegić (1999) navodi da je veoma teško prepoznati šta je bit odnosa majka-otac-dijete, a šta je nametnuti običaj sredine koji se stoljećima izgrađivao. Kultura, tradicija i običaji su imale veliki značaj u razvoju očeve uloge i postojenje određenih izazova koje su se godinama mijenjale.

Klasični stereotip oca bio je autoritaran i nedostupan otac, okosnica obitelji, onaj koji je određivao strukturu, ali nije bio uključen u svakodnevna zbivanja (Carpenter, 2002). U prošlosti su takođe bile prisutne metode kažnjavanja djece koje nisu bile nimalo pozitivne za razvoj

djetetove ličnosti. Primjena fizičkog ili psihičkog nasilja na djecu znatno slabi njihov intelektualni razvoj: njihova sposobnost učenja drastično opada, njihovo samopouzdanje biva uništeno, pa se većinom razvijaju u autodestruktivne osobe, te im se na taj način oduzima prirodna vitalnost i životna radost, njihov odnos prema roditeljima mijenja se od odnosa koji počiva na ljubavi u odnos koji počiva na strahu (Juul, 2020). Tek novije vrijeme više govori o samom odnosu otac-dijete i koliko je važan kvalitet tog odnosa (Plack, 1998). Očeva se uloga promijenila: od oca koji se uglavnom brine za materijalnu sigurnost obitelji, do savremenoga uključenog oca (Cabrerria i sar. 2000) .Očeva tranzicija od oca koji je hladan, nedostupan do angažiranog, prisutnog, uključenog prelazi dug put i još uvijek traje proces transformacije.

5. POZITIVNA STRANA UKLJUČENOSTI OČEVA U ODGOJ DJECE

Za roditeljstvo se treba permanentno pripremati, učiti, raditi. To je proces koji zahtjeva ulaganje od najranijeg perioda djetetovog života. Kada se kaže najraniji period, misli se na period prije nego se dijete rodi. Partneri, odnosno budući roditelji bi trebali u toku planiranja potomstva veliku pažnju posvetiti određenim odgojnim pitanjima koja će primjenjivati u budućnosti. Razna načela koja se tiču samog odgoja bi trebala biti iskomunicirana, kako bi period navikavanja, učenja sa novim članom obitelji bio lakši i ljepši. Dok su se ranije istraživanja bavila pitanjem odsutnosti očeva iz odgoja, novija istraživanja se bave dimenzijom prisutnosti, uključenosti, koja je okosnica uloge oca u životu djeteta (Lamb i sar. 1985). U prethodnom naslovu govorilo se kako su rodne uloge imale uticaj odgoja u prošlosti. Naime, budući očevi u većini slučajeva prvi dodir sa pripremom za novu ulogu imaju u periodu trudnoće svoje partnerke. Tu se suočavaju sa novim promjenama koje nosi period slatkog iščekivanja. Očeva uključenost dobra je i za majke jer doprinosi majčinoj dobrobiti, te je povezana sa nižom razinom roditeljskog stresa i depresije kod majke (Fisher i sar., 2006). Dakle, prisustvo oca u svim sferama života igra veliku važnost. U istraživanju u kojem su mjerene fiziološke reakcije majki i očeva za vrijeme dok su posmatrali svoju bebu na video snimku u tri različite situacije, i to: kada je beba mirna, kada se smije i kada plače. Ustanovljeno je da su i majke, i očevi pokazivali slične psihofiziološke reakcije mjerene otkucajima srca, promjenama u krvnom pritisku i putem osjetljivosti kože, kao i izrazima lica, pogotovo kada su posmatrali bebu kako plače ili kako se smije (Frodi, 1978). Prednosti uključenosti i angažiranosti oca ima pozitivan efekat za cjelokupnu obitelj. Takođe, pozitivan

efekat ogleđa se i na braćni život partnera. Djeca koja obitavaju u sredini u kojoj vlada pozivina i harmoniãna kohezija ima brojne benefite. Oãevi mogu uticati na porođiãnu dinamiku i na naãin da se aktivno ukljuãe u kućne poslove vezane za brigu o djetetu, smanjujući i time radno opterećenje majki, ali i izravno modelirajući određena ponašanja koja dijete može oponašati ili izbjegavati (Tuce, 2024). Nadalje, Covey (2006) istiãe da veliki dio osjeãaja sigurnosti djeca stiãu iz naãina kako majka i otac postupaju jedno prema drugome. Ukoliko je veza sigurna, osjeãajna i puna podrške, otac će imati pozitivan uticaj na djetetov razvoj. Brojna istraživanja pokazuju i potvrđuju važnost oãeve uloge u djetetovom razvoju, jer svojom ukljuãenošću od momenta kada beba dođe na svijet i njegovom odgoju, kao i odnosu sa ostalim članovima obitelji, otac utiãe na djetetov kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002). Sve tri razvojne faze važne su za kreiranje djetetove liãnosti. Oãeva ukljuãenost i bavljenje djetetom u najranijoj dobi povezano je sa boljim socio-emocionalnim funkcionisanjem djeteta u dobi od tri godine (MCMunn i sar., 2017).

Rezultati jednog istraživanja, u kojem su oãevi intenzivno uãestvovali u odgoju svoje djece, pokazali su povećanu kognitivnu sposobnost djece, izraženiju empatiju, manje stereotipnog razmišljanja o spolovima, te bolju emocionalnu kontrolu (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002). Istraživaãi Parke i O Leary (1976) pokazali su da su se oãevi ponašali isto kao i majke dok su svoju bebu nosili, grlili, milovali ili dok su joj priãali. Uoãava se, da emocionalnu “hranu” oãevi mogu podjednako pružiti kao i majke, te dati veliki doprinos u djetetovom razvojnom putu. Na djetetove emocije takođe utiãe i naãin na koji se otac odnosi prema djetetovom emocionalnom izražavanju. Dijete od najranijeg doba nije još uvijek u stanju da kontroliše svoje emocije i upravo na taj razvoj samokontrole roditelji imaju veliki uticaj. Veći broj interakcija djeteta i oca znaãe i veći broj prilika za uãenje socijalnih vještina, kao i dodatni izvor emocionalne i instrumentalne podrške djetetu (Leidy i sar., 2013). Nadalje, autorica Tuce (2024) istiãe da istraživanja dosljedno pokazuju da oãevi kroz svoje prisustvo, kvalitetne interakcije i podršku koju daju djetetu, pozitivno utiãe i na različite apekte djetetovog socio-emocionalnog razvoja. Kroz toplinu, razumijevanje i empatiju, oãevi pomažu djeci da prepoznaju, izraze i reguliraju svoje emocije, te na taj naãin znaãajno doprinose razvoju djetetove emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja. Oãevi koji su po temperamentu nastrojeni ka autoritarnom roditeljskom stilu, ne poštujući djetetove emocije i potrebe, razvoj emocionalne inteligencije kod djeteta može biti jako izazovan i tezak. Upravljanjem vlastitim emocijama i reakcijama na djetetove emocije,

očevi imaju najveći uticaj na djetetove socijalne odnose sa vršnjacima i prijateljima (Parke, 1996).

Istraživanja su takođe pokazala da su djeca sa angažiranim očevima bolji prijatelji, imaju manje izazove u ponašanju, manje su izložena raznim oblicima neprihvatljivog ponašanja, imaju nižu stopu kriminaliteta, već posjeduju empatiju, veću samopouzdanost, samopoštovanje, manje napuštaju škole imaju veće obrazovne ambicije. Očeva uključenost povoljno djeluje na školski uspjeh, socijalne vještine i uspješnost u odrasloj dobi (Pleck, 1997). Pored socijalnog, kognitivnog i emocionalnog razvoja, jedan od sljedećih prednosti uključenost očeva jeste igra i način na koji to otac čini. Poznato je da je igra veoma bitna i da kroz igru djeca uče, usvajaju određeno znanje, vježbaju, te stiču različite vještine i sposobnosti. Pored formalnih obrazovnih institucija, obiteljski dom je prvo okruženje u kojem se dijete uči igri. Sva pravila, rad i posvećenost, djeca usvajaju u obiteljskom domu u igri sa svojim primarnim skrbnikom, tj roditeljima. Cuidon (2001) navodi kako je očeva prisutnost od nemjerljive važnosti za razvoj djeteta, misleći na vrijeme koje posveti djetetu, bez ometajućih faktora, jer upravo to vrijeme ukoliko je kvalitetno provedeno jača njihovu međusobnu povezanost. Jedna studija je pokazala da očevi provode više vremena u igri sa djecom nego majke (Kotelchuck, 1976). Postoji razlika u igranju sa očevima i majkama. Očevi su više uzbudljiviji i bučniji, dok majke teže biti tiše u svakoj vokalizaciji i teže više sadržajnim aktivnostima igre, npr igrajući se sa svojom djecom pretežno konvencionalnih vrsta igara kao što su sakrivanje lica ili pljeskanje "kolačića" (Clarke i Stewart, 1980). Postoje razlike u načinima kako djeca reaguju na različite vrste igara koje igraju sa roditeljima, općenito, bebe pozitivnije reaguju na igre sa očevima (Lamb, 1977). Majke su po prirodi emotivnije i to se ogleda i u načinu igranja sa svojom djecom. Očevi se razlikuju u toj aktivnosti jer teže ka uzbudljivijim igrama i to izražavaju na način kako i na koji način osmišljavaju igre i postavljaju pravila. U jednoj studiji dvoipogodišnjoj djeci je data prilika da izaberu oca ili majku kao partnera za igru. Više od dvije trećine djece je izabralo oca kao osobu sa kojom će se prvo igrati (Clarke i Stewart, 1977). Djeca su po prirodi relativno razigrana bića i teže ka aktivnostima i igrama koje iziskuju upotrebu energije. Pogotovo djeca u periodu od 1-4 godine, period poznat po istraživanju okoline, predmeta, osoba i na taj način uspostavljaju kontakte sa osobama sličnih interesovanja. Kada se igraju sa djetetom u direktnom kontaktu licem u lice, očevi nastoje da proizvedu fizičku i društvenu stimulaciju naglim pokretima i jakim zvukovima, dok majke više nastoje da budu tihe i ritmične (Yogman, 1982). Otac svojim

nastupom animira dijete i na taj način stvara kontakt koji je važan za razvoj samopoštovanja, povjerenja i iskrenosti. Posvećeni otac kako u igri, tako i u svim razvojnim fazama može da doprinese i da pozitivno odgovori na odgojni zadatak.

U svim životnim fazama, očeva uključenost i posvećenost igraju važnu ulogu jer su prednosti navedenog mnogobrojne. Autorica Tuće (2024) prikazuje da brojna istraživanja potvrđuju da se djeca očeva koji su aktivno uključeni u odgoj djece rjeđe suočavaju s problemima mentalnog zdravlja, kako u djetinstvu, tako i kasnije tokom života. Naime, utvrđeno je da djeca čiji su očevi aktivno uključeni u svakodnevnu brigu o djetetu, pokazuju manju učestalost eksternaliziranih problema, poput impulsivnosti, agresivnosti i delikventnog ponašanja. Očeva toplina predstavlja mnogo značajniji varijablu za razvoj sposobnosti djeteta za njegov školski uspjeh, kao i za razvoj polnog identiteta. Roditeljski odnos prema djetetu, koji je brižan i topao, pun ljubavi i prihvatanja, te dosljedan i pravedan, kojim se uvažavaju prava i mišljenja djeteta rezultira time da dijete internalizira pozitivnu sliku o sebi, kao i osjećaj kompetetnosti (Harter, 1999). Cabrera i saradnici (2000) ističu da u srednjem djetinstvu očevi značajno utiču na dječiju školsku uspješnost, a u adolescenciji na prikladno ponašanje i emocionalnu stabilnost. Očevo bavljenje djetetom umnogome pozitivno djeluje na djetetov razvoj i u tom kontekstu, važnost uloge oca u odgoju djeteta se uopće ne dovodi u pitanje (Tuće, 2024). Psihosocijalni razvoj djeteta takođe zavisi od očeve prisutnosti. Autorica Tuće (2024) naglašava upravo da dijete koje ima posvećenog, toplog, podržavajućeg, zainteresiranog i uključenog oca, da predstavlja optimalni scenarij za adekvatan psihosocijalni razvoj svakog djeteta, u svakoj fazi njegovog odrastanja. Dakle, pored pristustva i uključenosti majke, i očevi mogu biti jednako responsivni i kvalitetno odgovoriti na odgojne zadatke.

6. UKLJUČENOST OČEVA: IZAZOVI I BARIJERE

Uključenost očeva predstavlja važan faktor za društvo i obitelj. Iz prethodnih naslova uočava se važnost očinske uloge u odgoju djeteta. Očinska uloga mijenjala se kroz historiju, marginalizirana od strane društva iz razloga što je majka imala glavnu ulogu u održavanju domaćinstva i odgajanja djece, dok su očevi bili zaduženi za druge uloge u obitelji. Pored

modernizacije i transformacije očinske uloge, postoje različite prepreke i izazovi koji onemogućavaju potpuno uključanje i angažiranost.

Pleck (2010) je pod pojmom uključenosti očeva u odgoj djece podrazumijevao sljedeće komponente:

- a. neposredna interakcija i aktivnost sa djecom
- b. toplina i responsivnost
- c. kontrola
- d. indirektna briga
- e. odgovornost za proces

Sve komponente uključenosti su važne jer djeca pored majčinske teže i ka očevoj prisutnosti i angažiranosti. Navedene komponente imaju direktan uticaj na dječiji razvoj ličnosti koje u određenim dijelovima mogu biti izazovne za očeve. Iako je prošao izvjestan period od marginaliziranja očinske uloge, pojedini izazovi su i dalje prisutni. Jensen (1996) ističe da je jedna od prepreka većoj participaciji muških u odgoju djece mit da odgoj djece nije muški posao. Upravo ovakav stav je prva prepreka kada je riječ o većoj uključenosti očeva jer ovakvi “mitovi” datiraju decenijama unazad gdje se špekulisalo šta su to “muški”, a šta “ženski” poslovi. Goldschmidt i Jackson (1994) navode da je glavna prepreka u tome da je muškarac u dječijem vrtiću tek nedavno prisutan, te poimanje da samo žena zna kako promatrati i podučavati malu djecu, te da jedino žena može biti nježna i brižna. Na osnovu ovog nalaza ističe se da čak postoje i stereotipna razmišljanja i prepreke u procesu zapošljavanja odgajatelja u predškolskim ustanovama u kojem vrlo mali postotak osoba muškog spola radi. Druge formalne obrazovne institucije imaju izazove što se tiče stručnog kadra osoba muškog spola.

Jedna od sljedećih prepreka i izazova u procesu uključivanja očeva jeste profesionalni život oca, odnosno radno vrijeme koje provodi na poslu. Na putu ka rješavanju egzistencijalnih pitanja obitelji, izostavlja se faktor koji može predstavljati određenu prepreku u odgajanju. Radno vrijeme jednog oca kreće se otprilike 8h dnevno, računajući da veliki broj očeva radi vikendom, te obavlja i druge vanredne poslove. Nalazi istraživača Pleck-a (1982) nakon višegodišnjih praćenja i statističkih mjerenja pokazuju, npr da u SAD-u zaposleni otac provodi sa djecom mlađom od 5 godina u prosjeku 26 minuta na dan, dok djeca uzrasta od 5-7 godina imaju oca na raspolaganju svega 16 minuta na dan. Ovaj podatak je zabrinjavajući s obzirom na to koliko se

kvalitetno otac može posvetiti djetetu ako ima 26 minuta, odnosno 16 minuta dnevno na raspologanju. Ubrzan način života i želja za ostvarivanjem određenih životnih ciljeva izvela su oca iz odgojnog i obiteljskog kolosijeka. Odsutnost oca u odgoj djece, te emocionalna distanciranost također rezultira određenim emocionalnim teškoćama. Istraživanja su pokazala da očeva odsutnost uzrokuje različite posljedice s obzirom na spol djeteta. Cabrerra i saradnici (2000) došli su do rezultata da dječaci koji su odrasli bez prisustva oca skloniji su nedruštvenosti, agresivnosti ili pretjeranoj feminizaciji ponašanja i veze sa muškarcima. Ističu da i djevojčice pate zbog očeve odsutnosti, ali da su promjene kod djevojčica znatno manje dramatične i trajnije su kod dječaka. Tokom 60-tih i 70-tih godina, pedagozi i psiholozi, kao i drugi istraživači vjerovali su da je uticaj oca poseban i specifičan, te su te navode potvrđivali nalazima koje su dobili ispitujući efekte očevog odsustva po odgoju dječaka. Dječaci koji su odrastali bez oca češće su pokazivali neuspjeh u školi, u razvoju svog polnog identiteta, kao i u kontroli agresivnosti (Biller, 1997.; Lamb, 1981.; Bukatko i Daehler, 1992). Dalji nalazi potvrđuju i rezultati do kojih je došao istraživač Lamb (1987), gdje ističe da su efekti očevog odsustva manje vidljivi u manjkavosti muškog identiteta, a više kroz pomanjkanja emocionalne i finansijske podrške cijele obitelji. Dječaci mogu biti posebno ranjivi ukoliko su izloženi neadekvatnom roditeljstvu, jer su podložniji nego djevojčice uticajima devijantne sredine (Rutter, 1986). Dječaci u svojim očevima pronalaze uzora, idealiziraju njegovu ulogu, te oponašaju očeva ponašanja, te ukoliko taj period izostane može doći do izazovnih situacija.

Digitalno doba, razvoj tehnologije, kao i modernizacija društva može biti jedna od prepreka za adekvatno uključanje očeva u odgoj djece. "Pametni" telefoni, video igrice, društvene mreže, TV, mogu direktno uticati na očevu posvećenost djeci. Nešto manje od polovine očeva nikad nije vodilo ili vrlo rijetko vodi računa o količini vremena za TV-om, računarom ili mobilnim telefonima (Jagodić, 2020). Prekomjerna upotreba navedenih uređaja ima negativan uticaj na uspostavljanje kvalitetne veze između oca i djeteta, jer dijete oponaša modele ponašanja svojih roditelja. Listu prepreka i izazova u procesu uključivanja očeva u odgoj djece može se proširiti i saznanjem da očevi pokazuju da su rigidni u obrazovnom procesu svoje djece. Riječ je o slabom ostvarenju saradnje između očeva i formalnih obrazovnih institucija. Prema iskazima adolescenata više od polovine očeva nikad i vrlo rijetko posjećuje roditeljske sastanke, a 71% njih nikad ili vrlo rijetko odlazi na individualne razgovore sa razrednikom (Feldman i sar., 2013).

Stručna literatura ukazuje kako saradnja roditelja sa školom značajno utiče na uspjeh djece u školi (Bakker i sar., 2007). Roditeljska uključenost u obrazovni život svoje djece je veoma značajna, jer osjećaj brige i pažnje kada su škola i školske obaveze u pitanju djetetu daju osjećaj pripadanja i sigurnosti. Istraživanje autora Zganec i saradnika (2019) ukazuje na važnost kontinuirane komunikacije roditelja sa nastavnicima, te sudjelovanju u školskim događajima, sve u svrhu ostvarivanja pozitivnih direktnih i indirektnih uticaja na razvoj djeteta. Nalaze istraživanja koja su prikazana govore da uključenost očeva u školskim obavezama i zadacima ima dobar uticaj na dijete, a odsutnost i indiferentnost ne tako dobar jer kao rezultat toga može stvoriti sliku nesigurnog djeteta. Očeva rana kognitivna stimulacija tokom igre sa djetetom u dobi od dvije godine predviđa čitalačka i matematička postignuća djeteta u petom razredu (Cook, Roggman, Boyce, 2011). Izazovi i prepreke koje su u današnjem vremenu prisutne kada je u pitanju promocija uloge oca ne bi trebalo ignorisati i zapostavljati, već vrijedno i permanentno raditi na razvijanju svijesti društva o važnosti uključenja oca u odgoj.

METODOLOŠKI OKVIR RADA

“Ne mogu zamisliti nijednu veću potrebu u djetinstvu od one za očevom zaštitom.”

Sigmund Freud

1. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je očeva uključenost i razumijevanje njihove uloge koja ima uticaja na cjelokupni razvoj dječije ličnosti. Živimo u vremenu gdje je proces kvalitetnog odgajanja postao luksuz, te kako model nekadašnje nuklearne obitelji postepeno gubi svoju svrhu u odgojnom procesu. Pored majke, koja je bila glavna karika u odgajanju djece u nuklearnoj obitelji, otac je bio taj koji je finansijski doprinio kako bi se rješavali osnovna egzistencijalna pitanja. S obzirom da su se ta vremena promijenila u tom pogledu, majke postaju takođe karike koje su sve više uključene u finansijski doprinos svoje obitelji, a samim tim i očevi uključeni u proces odgajanja djece. Jedan od razloga koji su povećali interes za izučavanje uloge oca u ranom djetinstvu potiče zapravo od samih očeva koji su uzimali sve veće učešće u hranjenju, vođenju brige i podsticanju svoje djece (Parke i Tinsley, 1981). Moderno doba je podstaklo očeve da izađu iz svoje čahure i uključe se u odgoj djece za dobrobit cjelokupne obitelji. Zanimljiva je konstatacija da su očevi kada se nađu sami sa svojim potomstvom daleko spremniji da prihvate ulogu primarnog odgajatelja i ispunjavanja potreba svog potomstva, nego kada je i majka prisutna (Palkovitz, 1980, prema Shuffer, 1996).

Upravo iz prethodno navedenog, ovaj rad se fokusira na uključenost očeva u procesu odgajanja djece, kako se ustvari razumijeva sama uloga očeva, koje su prepreke u današnjem odgajanju, te koji su pozitivni efekti i prednosti uključenosti. Ovim istraživanjem prikazano je koji roditeljski stil je dominantan kod očeva i koliko određene varijable mogu da utiču na sami proces odgajanja.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja jeste prikazati na koji način su današnji očevi uključeni u odgoj svoje djece.

3. ZADACI ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju proizlaze sljedeći zadaci:

- a. Ispitati stavove očeva o vlastitoj uključenosti u odgoj djece.
- b. Utvrditi koji roditeljski stil dominira kod očeva.
- c. Ispitati koje su prednosti uključenosti očeva u odgoj djece.
- d. Utvrditi koje su prepreke u uključivanju očeva u odgoj djece.

4. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Na osnovu postavljenih zadataka, proizlaze sljedeća istraživačka pitanja:

- a. Koji su stavovi očeva o vlastitoj uključenosti u odgoju djece?
- b. Koji roditeljski stil dominira kod očeva?
- c. Koje su prednosti uključivanja očeva u odgoj djece?
- d. Sa kojim preprekama se očevi suočavaju u procesu odgajanja djece?

5. METODE, TEHNIKE I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Metode koje su korištene u ovom istraživanju jesu deskriptivna metoda, metoda teorijske analize i Servey metoda.

Deskriptivna metoda u istraživanju odgoja i obrazovanja predstavlja skup znanstveno-istraživačkih postupaka kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju, tj. ispituje se stanje, a time i njihove osobine a bez obzira na njihove uzorke (Mužić, 1999). Deskriptivna metoda je od velikog značaja upravo zbog toga što pomaže da opišemo pojave, postupke i sami subjekat istraživanja. Takođe olakšava nam i postupke u prikupljanju podataka, a i same interpretacije rezultata.

Metoda teorijske analize predstavlja upotrebu pedagoško-psihološku literaturu, priručnika, udžbenika, stručnih i naučnih radova, enciklopedija..., te omogućava da se nakon proučavanja izvora, prikupljenih činjenica i analiziranih veza i odnosa, proučavanje predmeta i pojava dođe

do novih rješenja i naučnih zaključaka (Mužić, 1999). Metoda teorijske analize omogućava analiziranje prethodnih istraživanja, pojava i činjenica, te na taj način olakšava proces istraživanja u svrhu dobijanja novih rezultata.

Survey metoda podrazumijeva nastojanje da se dođe do što istinitijih i preciznijih podataka primjenom svih operacija kojima se mogu pribaviti podaci o stanovništvu i njegovom ponašanju (Miljević, 2007). Ova metoda je od velikog značaja u samom procesu prikupljanja podataka i ispitivanju mišljenja očeva o njihovom uključivanju u odgoj djece. Na osnovu ove metode prikupljeno je što relevantnijih podataka koje omogućavaju bolji uvid u rezultate istraživanja.

Tehnika koja je upotrebljena za svrhu istraživanja jeste anketiranje.

Anketiranje je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi sa njihovim mišljenjem (Mužić, 1999). U ovom istraživanju koristila se tehnika anketiranja kako bi se ispitala očeva uključenost u odgajanje djece, na koji način to rade, te koji su im najčešći izazovi sa kojima se susreću na tom putu. Sudionicima istraživanja tehnika anketiranja predstavlja lakši način učestvovanja u istraživanju jer ne osjećaju socijalni pritisak, te mogu racionalnije i realističnije odgovarati na data pitanja.

Instrument koji je korišten za svrhu istraživanja jeste anketni upitnik.

Anketni upitnik je najčešće korišten instrument za prikupljanje podataka. Anketnim upitnikom dobijaju se informacije o mišljenju i stavovima ljudi koji se najčešće koriste u javnom životu ali koja u osnovi ima naučnu intenciju da se dobiju saznanja o stavovima šire populacije (Filipović, 2004). Anketni upitnik koji je korišten u ovom istraživanju sastoji se iz dva dijela, i to od upitnika koji sadrži 15 pitanja sa višestrukim izborom i upitnik o ispitivanju stavova poznatija kao Likertova skala. Likertova skala od ispitanika zahtjeva da pokaže svoj stepen slaganja i neslaganja sa većim brojem izjava u vezi sa stavom ili predmetom posmatranja (Janjić i sar., 2011).

Likertova skala upotrebljava se kako bi od ispitanika ispitali stavove na određenu temu, u ovom slučaju o očinstvu i njihovom uključivanju. Sastoji se od 30 tvrdnji koji nam daju uvid o stepenu slaganja ili neslaganja kada je riječ o uključenosti očeva u odgoju djece.

Ovaj anketni upitnik olakšao je kako bi se dobila jasnija slika razumijevanja uloge oca, kao i o percepciji uključivanja u odgoj.

6. UZORAK ISTRAŽIVANJA

Uzorak ovog istraživanja je ciljani ili namjerni. Ciljani ili namjerni uzorak predstavlja prihvatljiv oblik uzorkovanja za posebne situacije. Ova vrsta uzorkovanja koristi sudove eksperata u odabiranju slučajeva ili selekcija obavlja prema posebnoj namjeni (Vuković i Štrbac, 2019).

U ovom istraživanju učestvovalo je 106 očeva iz Crne Gore, tačnije iz grada Bijelo Polje. Od 106 sudionika, 40 očeva izjasnilo se da imaju djecu muškog spola, 26 očeva djecu ženskog spola, dok 40 očeva se izjasnilo da imaju djecu oba spola. Kada je riječ o broju djece, 36 očeva je označilo da imaju po jedno dijete, njih 48 da imaju dvoje djece, njih 6 da imaju troje djece, dok više od troje djece označili su 16 očeva. Dob djeteta prikazana u anketnom upitniku do 5 godina označena je od strane 60 očeva, od 6-10 godina njih 26, dok dobna skupina od 11-15 godina i djeca starija od 15 godina označena je od strane 10 očeva koji su učestvovali u ovom istraživanju.

Tabela 5. Prikaz broja očeva u odnosu na spol djeteta

SPOL DJETETA	N	%
muški	40	37,74
ženski	26	25,52%
oba spola	40	37,74%
UKUPNO	106	100%

Tabela 6. Prikaz očeva u odnosu na broj djece

BROJ DJECE	N	%
1	36	34%
2	48	45,3%
3	6	5,7%
više od 3	16	15,1%
UKUPNO	106	100%

Tabela 7. Prikaz očeva u odnosu na dob djeteta

DOB DJETETA	N	%
<i>do 5 god.</i>	60	56,6%
<i>6-10 god.</i>	26	24,5%
<i>11-15 god.</i>	10	9,4%
<i>starija od 15 god.</i>	10	9,4%
UKUPNO	106	100%

SOCIODEMOGRAFSKE VARIJABLE

U ovom istraživanju učestvovalo je 90 očeva koji žive u urbanom dijelu grada, dok 16 očeva potiče iz ruralnog područja.

Tabela 8. Prikaz uzorka s obzirom na mjesto stanovanja

MJESTO STANOVANJA	BROJ OČEVA	%
<i>Urbano</i>	90	84,9%
<i>Ruralno</i>	16	15,1%
UKUPNO	106	100%

Kada je riječ o stručnoj spremi očeva, dobiveni su sljedeći rezultati: od 106 učesnika, 8 očeva ima završenu osnovnu školu. Završenu srednju školu ukupno ima 26 , višu školu njih 2, dok završeno visoko obrazovanje posjeduje 70 učesnika istraživanja. Sudionika bez osnovnog obrazovanja nije bilo prisutno.

Tabela 9. Prikaz uzorka s obzirom na nivo obrazovanja

NIVO OBRAZOVANJA	BROJ OČEVA	%
<i>bez osnovne škole</i>	0	0
<i>osnovna škola</i>	8	7,54%
<i>srednja škola</i>	26	24,52%
<i>VŠS</i>	2	1,9%
<i>VSS</i>	70	66,04%
UKUPNO	106	100%

Istraživanje je provedeno na osnovu dobi očeva koji su selektovani po određenim dobnim skupinama. Dobna skupina označena od 20-25 godina nije brojala nijednog učesnika, dok je dobna skupina od 26-30 brojala ukupno 12 očeva. 34 učesnika istraživanja pripadala su dobnoj skupini od 31-35 godina, a 26 učesnika u skupini od 36-40 godina. Selekcija dobne skupine od 41-45 godina označena je od strane 20 očeva, dok je 8 očeva pripadalo u dobnoj skupini od 46-50 godina. 2 sudionika pripadala su skupini od 51-55 godina, dok je njih 4 istaklo da pripada skupini od 56 i više godina.

Tabela 10. Prikaz uzorka s obzirom na dobnu skupinu očeva

DOBNA SKUPINA	BR. OČEVA	%
<i>20-25</i>	-	-
<i>26-30</i>	12	11,3%
<i>31-35</i>	34	32,1%
<i>36-40</i>	26	24,5%
<i>41-45</i>	20	18,9%
<i>46-50</i>	8	7,5%
<i>51-55</i>	2	1,9%
<i>56 i više</i>	4	3,8%
UKUPNO	106	100%

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

„Vjerujem da nas najviše oblikuje ono što nam očevi kažu u čudnim situacijama, kada nas uče nečemu u trenutku kada se ne trude biti učitelji. Formiraju nas mali komadići mudrosti.“

Umberto Eco

1. PRIKAZ REZULTATA

1.1. STAVOVI OČEVA O UKLJUČENOSTI U ODGOJ DJECE

Stavovi i percepcija očeva o uključenosti u odgoju djece mjereno je anketnim upitnikom višestrukog odgovora i Likertovom skalom stavova. Ispitanici ovog istraživanja imali su mogućnost da odgovore, odnosno da označe više odgovora u anketnom upitniku, a kada je riječ o postavljenim tvrdnjama da se izjasne da li se slažu ili ne slažu sa određenom tvrdnjom.

Tabela 11. Prikaz pitanja o uključenosti očeva u odgoj djece

<i>Šta za Vas predstavlja uključenost očeva u odgoj djece?</i>		
ODGOVORI	N	%
provođenje slobodnog vremena sa svojom djecom	82	77,4%
finansijski doprinos obitelji	78	73,6%
učenje o djetetovim potrebama i razvojnim etapama	78	73,6%
pomoć oko presvlačenja, hranjenja i uspavljivanja djece	68	64,2%
pomoć partnerki u obavljanju kućanskih poslova	48	45,3%
gledanje TV-a i igranje igrica na mobitelu	10	9,4%
očevi ne trebaju biti uključeni u odgoj djece	6	5,7%
DRUGO...		

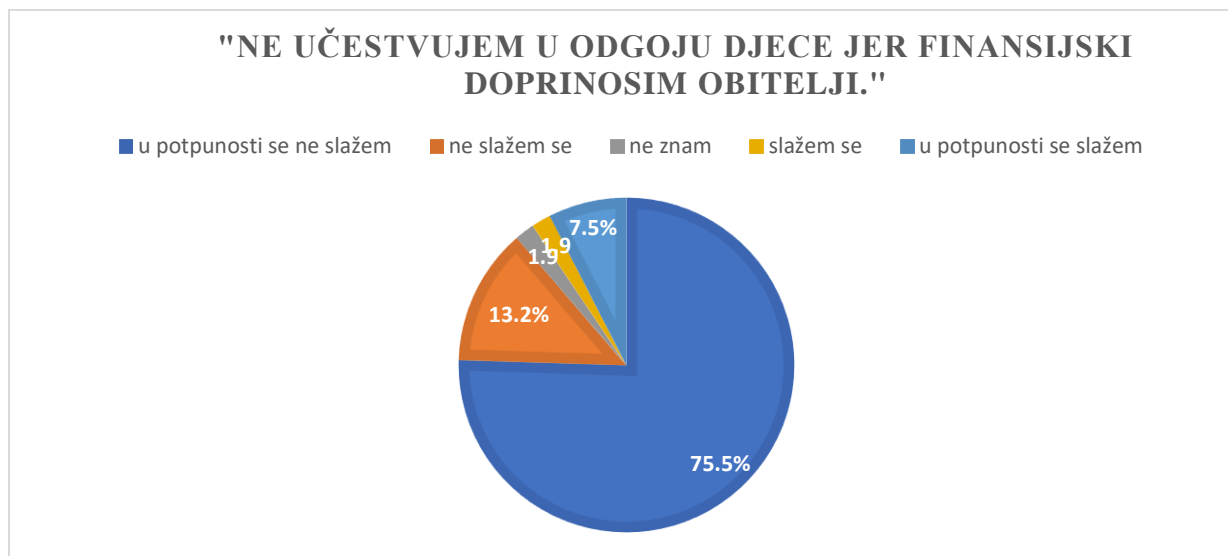
Sudionici istraživanja su imali mogućnost da odaberu više odgovora na ovo pitanje. Kao što se vidi iz priloženog, najveći broj očeva (N=82) označava da uključenost predstavlja provođenje slobodnog vremena sa svojom djecom, potom slijede finansijski doprinos obitelji i učenje o djetetovim potrebama i razvojnim fazama (N=78). U pitanju je postojala i opcija "DRUGO" gdje su sudionici mogli navesti još odgovora i mišljenja u vezi njihove uključenosti. Tako da tri sudionika navode da sve od navedenog bi trebao jedan otac da obavlja, uz to i igranje igrica, odlazak na džuma namaz i obilazak porodice.

Tabela 12. Prikaz pitanja o uključenosti očeva u odgoj djece

Šta biste rekli o uključenost očeva u odgoj djece?		
ODGOVORI	N	%
očevi bi trebali biti jednako uključeni kao majke	62	58,5%
očevi bi trebali biti uključeni u donošenju odluka o odgoju djece	58	54,7%
očevi bi trebali provoditi više vremena sa djecom	54	50,9%
očevi ne bi trebali biti uključeni u odgoj dječ	8	7,5%
nemam mišljenje o tome	2	1,9%

Na osnovu tabelarnog prikaza uočava se da većina očeva smatra da uključenost u odgoj djece podrazumijeva jednaku uključenost majke i očeva u procesu odgajanja (N=62), potom slijedi stav da bi očevi trebali biti uključeni u donošenju odluka o odgoju djece (N=58). Ukupno 54 sudionika ovog istraživanja je označilo da bi očevi trebali provoditi više vremena sa djecom, dok 8 sudionika da očevi ne bi trebali biti uključeni u odgoj djece.

Dijagram 1. Prikaz stavova o uključenosti očeva u odgoj djece

Većina sudionika (N=80) se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom koja govori o negiranju uključivanja u odgoj djece jer već finansijski doprinose obitelji. Deset sudionika istraživanja

označilo je da se slaže (N=2) i u potpunosti slaže (N=8) sa tvrdnjom koja je predstavljena u anketnom upitniku. Autorica Šušnjara (2017) ističe da je očevo bavljenje djecom važna stavka u odgoju i razvoju djece, jer tako djeca spoznaju važnost ovih uloga u obitelji na koje se kasnije oslanjaju kada i sama postanu roditelji.

1.2. DOMINANTNI ODGOJNI STILOVI OČEVA

Na osnovu anketnog upitnika i ispitivanja stavova očeva koristeći Likertovu skalu stavova, prikazani su rezultati koje roditeljske stilove upotrebljavaju očevi u procesu odgajanja djece.

Tabela 13. Prikaz pitanja o rješavanju konfliktnih situacija sa djecom

Kako rješavate konfliktne ili izazovne situacije sa djecom?		
ODGOVORI	N	%
zajednički rješavamo problem	60	56,5%
sačekam da se smiri situacija i shodno tome pristupam izazovu tražeći kompromis	40	37,7%
krivim partnerku za nastalu situaciju.	2	1,9%
burno reagujem ne kontrolirajući svoje ponašanje	2	1,9%
nemam mišljenje o tome	2	1,9%

U tabeli 13 predstavljeno je pitanje kako očevi rješavaju konfliktne ili izazovne situacije sa djecom. Na osnovu dobijenih podataka 60 sudionika navodi kako zajednički rješavaju problem, dok 40 sudionika označavaju kako ipak čekaju da se situacija smiri kako bi pristupili problemu tražeći kompromis. Nadalje, dva sudionika krive partnerku za nastalu situaciju, dok i ostale dvije stavke po dva sudionika označavaju burno reagovanje ne kontrolirajući svoje ponašanje i izražavajući bilo kakvo mišljenje na postavljeno pitanje.

Tabela 14. Prikaz Likertove skale stavova o roditeljskom stilu odgajanja

“Ponižavam svoje dijete/djecu koristeći neadekvatan i neprimjeren vokabular.”

STAVOVI	N	%
u potpunosti se ne slažem	76	71,7%
ne slažem se	12	11,3%
ne znam	4	3,8%
slažem se	8	7,5%
u potpunosti se slažem	6	5,7%

Prema navedenim podacima iz tabele 14 uočava se da većina sudionika u potpunosti ne slaže sa datom izjavom (N=76), dok ukupno 6 sudionika ističe da se slaže sa izjavom da prilikom komunikacije sa djecom ponižava, te upotrebljava neadekvatan i neprimjeren vokabular.

Tabela 15. Prikaz Likertove skale stavova o roditeljskom stilu odgajanja

“Dopuštam svojoj djeci da rade “šta god oni žele” ne mareći za posljedice.”

STAVOVI	N	%
u potpunosti se ne slažem	56	52,8%
ne slažem se	36	34%
ne znam	6	5,7%
slažem se	6	5,7%
u potpunosti se slažem	2	1,9%

Podaci u gornjoj tabeli govore kako se većina očeva (N=56) u potpunosti ne slaže sa prikazanom tvrdnjom dok se 6 sudionika slaže sa tvrdnjom da dopuštaju svojoj djeci šta god požele ne mareći za potencijalne posljedice.

1.3. PREDNOSTI OČINSTVA

Obzirom da je tema o uključenosti očeva u odgoj djece vrlo široka i aktualna, istaknuto je kako u teorijskom, tako i u ovom istraživačkom dijelu o prednostima koje nosi uključivanje oca u odgoj djece. Na osnovu korištenih instrumenata dobiveni su podaci koji će prikazati koje su prednosti i kroz određene tvrdnje i pitanja operacionalizirati date stavove očeva.

Tabela 16. Prikaz pitanja o prednostima uključenosti očeva u odgoj djece

<i>Koje su prednosti aktivnog uključivanja očeva u odgoj djece?</i>		
ODGOVORI	N	%
jačanje veze između očeva i djece	94	88,7%
razvijanje ravnoteže u obiteljskim obavezama i odgovornostima	68	64,2%
osnaživanje djece kroz različite perspektive roditelja	66	62,3%
podizanje samopouzdanja i osjećaja kompetentnosti kod očeva	50	47,2%
druge prednosti		

Tabela 16. prikazuje pitanje koje se tiče prednosti uključivanja očeva u odgoj djece. Prikazani odgovori se odnose na aktivno učestvovanje u procesu odgajanja. Uz ponuđene odgovore, sudionici su imali priliku da iskažu svoje lične prednosti u rubrici “drugo”. Kao ostale prednosti navode: odgoj djece u zdravoj i balansiranoj porodici, kao i ukazivanju na važnosti oba spola. Takođe treba navesti da su u ovom pitanju sudionici imali priliku da označe više odgovora za koje smatraju da su potencijalne prednosti.

Tabela 17. Prikaz pitanja o uključenosti očeva u odgoj djece

<i>Šta Vam najviše pomaže da se osjećate uključeni u odgoj svoje djece?</i>		
ODGOVORI	N	%
više slobodnog vremena	58	54,7%
osjećam se dovoljno uključenim u odgoj djece	52	49,1%
veća podrška partnerke	20	18,9%
više znanja i resursa o roditeljstvu	18	17%
Drugo...		

Tabela 17. prikazuje pitanje koje se odnosi na to šta bi očevima pomoglo kako bi se osjećali uključnije u procesu odgajanja djece. Očevi koji su učestvovali u ovom istraživanju su imali mogućnost da više odgovora označe, te u rubrici “drugo” iskažu i svoje lično mišljenje. Kao jedno od mišljenja navodi se da bi očevi trebali imati više znanja, kao i da oba roditelja budu odgovorna kako bi se osjećali aktivnije i uključnije.

Tabela 18. Prikaz tvrdnje o prednostima uključenosti očeva u odgoj djece

“Očevi bi trebali biti uključeni u pružanju emocionalne podrške djetetu.”			
STAVOVI	N	%	
u potpunosti se ne slažem	-	-	
ne slažem se	-	-	
ne znam	2	1,9%	
slažem se	28	26,4%	
u potpunosti se slažem	76	71,7%	

Iz ove tabele može se vidjeti da 71,7% očeva u potpunosti slaže sa tvrdnjom da bi trebali biti uključeni u pružanju emocionalne podrške djetetu, 1,9% ističe da ne zna da li se slaže sa tvrdnjom, dok nije bilo sudionika koja su se nisu složila sa datom izjavom o emocionalnoj podršci i razvoju dječije ličnosti

1.4. PREPREKE U OČINSTVU

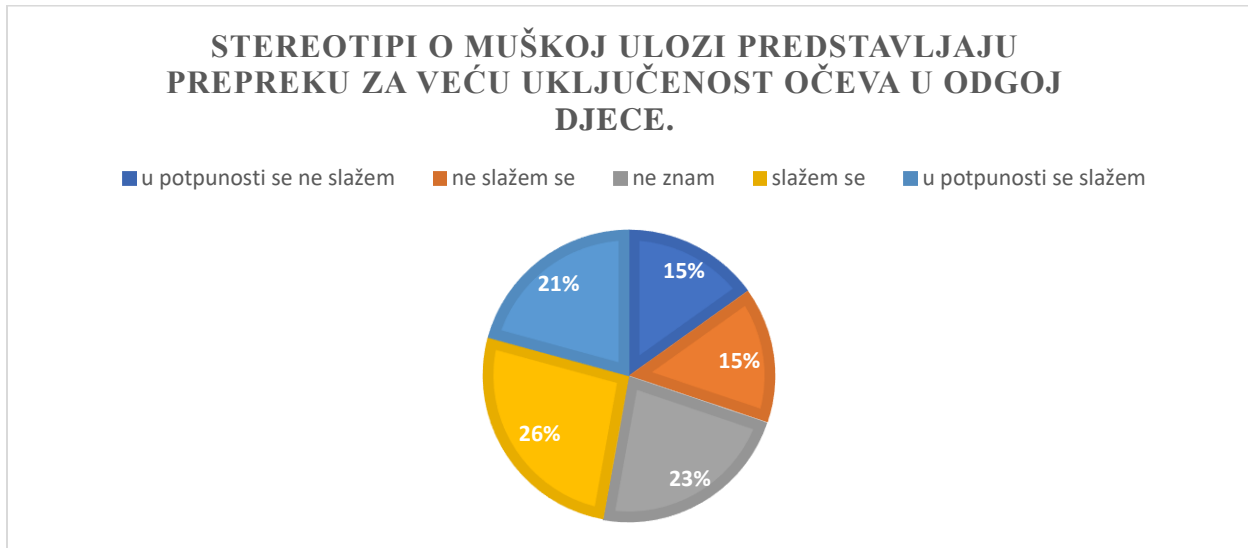
Pored prednosti koje nosi uključivanje i aktivitet očeva u odgoj djece, takođe se govori o preprekama u očinstvu. Kroz instrumente koje su upotrebljene kako bi dobili jasniju sliku i bolji uvid u temu i kroz date zadatke metodološkog okvira, prikazat će se dobijeni rezultati kada je riječ o preprekama koje “koče” očeve u svojoj aktivnosti i prisutnosti.

Tabela 19. Prikaz pitanja o izazovima i barijerama u uključenosti očeva u odgoj djece

Koje izazove i barijere navodite kao razlog manje uključenosti u odgoj djece?		
ODGOVORI	N	%
radne obaveze i nedostatak vremena	78	73,6
smatram da sam dovoljno uključen u odgoj djece	30	28,3%
nedostatak pozitivnih primjera i uzora u okruženju	10	9,4%
društvena očekivanja i stereotipi o ulozi oca	10	9,4%

Tabela 19. prikazuje rezultate na pitanje koje se odnosi na izazove i barijere koje su prisutne kao razlog manjeg uključivanja očeva u odgoj djece. Pitanje iz anketnog upitnika je također omogućilo sudionicima da iskažu svoje lično mišljenje, kao i o mogućnosti zaokruživanja više odgovora. Kao što se može primijetiti najviše označenih odgovora, tačnije 73,6% odnosilo se na radne obaveze i neodstatak vremena kao jedan od glavnih razloga manjeg uključivanja. Iz rubrike “drugo” očevi ističu kako je pogrešno razumijevanje uloge oca, te da je njihova glavna uloga doprinos u finansijskom smislu. Pojedini očevi ističu kako je prisutnost neobrazovanja na polju vjerskog odgoja jedan od razloga manje uključenosti očeva. Određeni broj sudionika navodi kako nemaju dovoljno vremena da se posvete djeci, te da ih umor od posla i drugih životnih obaveza sprečava da budu ažurniji.

Dijagram 2. Prikaz stavova o barijerama i izazovima u odgajanju djece

Dijagram 2. označava stavove očeva u vezi izazova i barijera u uključenosti u odgoj djece. Većina očeva (N=28) slaže se sa tvrdnjom da prisutnost stereotipije o muškoj ulozi predstavlja jednu od barijera u uključenosti. 16 sudionika navodi kako se u potpunosti ne slaže sa ovom izjavom dok je 24 njih označilo tvrdnju sa “ne znam”. Autor knjige “Biti otac, biti muškarac”, Jesper Juul (2020) govori kako u današnjem vremenu nestaju tradicionalne uloge, odnosno, razlike između muškaraca i žena nisu više toliko jasne kao prije nekoliko generacija, pa se zato obrasci reagovanja muškaraca i žena ne mogu više definisati s obzirom na pol.

Dijagram 3. Prikaz tvrdnje o uticaju okolinskog faktora

Na postavljenju tvrdnju da li okolinski faktor utiče na očevu uključenost, odnosno da li očeve “uči” okolina da ne budu uključeni u odgajanje djece, ispitanici ovog istraživanja su odgovorili na sljedeći način: 62 ispitanika se u potpunosti ne slaže sa datom tvrdnjom, dok je 6 ispitanika se slaže sa datom tvrdnjom. Autorica Šušnjara (2017) nadovezuje se da se očevi ponašaju jednako odgovorno kao i majke i sudjeluju u odgoju djece. Djeca ih se ne boje i vole s njima provoditi vrijeme.

ANALIZA DOBIJENIH REZULTATA

U ovom istraživanju, kroz tehniku anketiranja dobijeni su rezultati koji su detaljno analizirani u nastavku rada. Shodno postavljenim zadacima u metodološkom okviru rada, prikazani su sljedeći rezultati.

Naime, u ovom istraživanju učestvovalo je 106 očeva iz grada Bijelo Polje u Crnoj Gori. Sudionici ovog istraživanja, tj očevi selektovani su prema broju, spolu i dobi djeteta u svojoj porodici. Prema broju djece, najviše je bilo očeva koji imaju dvoje djece (N=48), potom slijedi po jedno (N=36), troje djece broji 6 očeva, dok više od troje 16 očeva. Prema spolu, djecu muškog spola broji ukupno 40 očeva, djecu ženskog spola 26, dok je oba spola označilo 40 očeva. Na osnovu dobi djeteta, očevi koju su učestvovali u istraživanju su označili sljedeće stavke: do 5 godina (N=60), od 6-10 godina (N=26), od 11-15 godina (N=10), te starija od 15 (N=10).

Kada je riječ o uključenosti očeva u odgoj djece, konkretno o sociodemografskim varijablama, rezultati istraživanja su pokazali da su više uključeni očevi koji žive u urbanim sredinama, visokoobrazovani i očevi koji pripadaju dobnoj skupini od 31-35 godina starosti. Slika društva o ulozi očeva, ali i njih samih o sebi, zavisi o brojnim sociodemografskim i obiteljskim obilježjima: obrazovanje, dob oca, dob majke, struktura obitelji, profesionalni položaj roditelja, majčini stavovi i uvjerenja o očinstvu, bračni odnosi, biološki odnos oca sa djetetom, izvanobiteljska podrška (Newland, Coyl i Freeman, 2008). Ovom analizom može se zaključiti da sociodemografske varijable utiču na uključenost očeva u odgoj djece i da ispitane varijable važe kao bitne karike istraživanja. Krajem 20 stoljeća, prihvatljiva očinska figura je liberalnija, fleksibilnija, toplija (Carpenter, 2002). Istraživanja pokazuju da je u periodu kasne moderne očinstvo pretrpjelo daleko veće promjene nego majčinstvo, a da su te promene najviše izražene kod mlađih, urbanih i obrazovanijih očeva (Miller, 2010; Marsiglio, Day, Lamb, 2000).

Prvi zadatak ovog istraživanja se odnosio na stavove i percepciju očeva o uključenosti u odgoju djece. Analizom rezultata dobijen je prikaz da za očeve uključenost predstavlja finansijski doprinos obitelji (N=78), pomoć oko presvlačenja, hranjena i brige oko potomstva, te provođenju slobodnog vremena sa svojom djecom. Manji broj očeva navodi kako uključenost podrazumijeva gledanja TV-a, igranje igrice (N=10), te da očevi uopće i ne bi trebali biti uključeni u odgoj djece

jer je to “posao” majki (N=6). Samojoj ulozi oca se u posljednje vrijeme pristupa i iz drugačijeg konteksta, pa se istraživanjima obuhvataju različiti aspekti funkcionalnosti odnosa otac-dijete (Mihić, 2006; Mihić i Petrović, 2009; Marinković, 2005; 2007). Sudionici istraživanja također navode kako bi trebali biti jednako uključeni u odgoj kao i majke, te da treba provoditi više vremena sa svojom djecom. Jedna studija je pokazala da majke u prosjeku provedu 121 sat sa svojom djecom naspram očeva koji provedu svega 26 sati (Cowan i Cowan, 1987). Kada je riječ o provođenju slobodnog vremena, rezultati istraživanja pokazuju da očeви provode više od 3h dnevno sa svojom djecom igrajući se, čitajući knjige i druge aktivnosti.

Nadalje, većina očeva navodi da bi trebali sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima igre i učenja sa djecom, dok manji broj očeva posjeduje stav kako uopće nisu aktivni u odgajanju djece jer finansijski doprinose obitelji, te da je to jedino “njihov” posao u obitelji. Sergej Hefez, prema Hurstelu (2012), govori kako je krajnje vrijeme da prihvatimo da je otac u stanju uspostaviti jednako blizak odnos s djetetom kao i majka te da majka može pridonijeti toj diferencijaciji. Na tvrdnju da majke odgajaju, a očeви zarađuju 68 sudionika se ne slaže sa ovom izjavom, dok se 14 sudionika slaže sa datom tvrdnjom. Maskalan (2015) ističe da se u društvu javlja velika želja da se žene izjednače s muškarcima i da imaju ista prava, no da se istovremeno zaboravilo da i muškarci trebaju imati ista prava kao i žene, u ovom slučaju posebice u pogledu očinstva. Dobijeni rezultati o percepciji uključenosti u odgoj djece od strane očeva potvrđuju da žele biti ravnopravni i jednaki sa svojim partnerkama vodeći zajedničku brigu o svom potomstvu. Očeva uključenost dobra je i za očeve jer očeви koji su više uključeni u brigu i odgoj djeteta u većoj mjeri se osjećaju samopouzdanima i učinkovitima, te su općenito zadovoljniji roditeljskom ulogom i životom općenito (Allen i Daly, 2007). Brojne studije pokazuju da očeви mogu biti podjednako responsivni kao i majke prema “signalima” i “porukama” koje šalju djeca. U drugom istraživanju promatralo se ponašanje očeva i majki prema djetetu u porodilištu gdje su istraživači došli do rezultata da su se očevi ponašali isto kao i majke dok su svoju bebu nosili, grlili, mazili ili dok su joj pričali (Parke i O Leary, 1976).

Glavni cilj istraživanja je prikazati na koji način su očeви uključeni u odgoj djece i shodno tome je bilo riječi o roditeljskim stilovima. Jedno od rijetkih istraživanja u regionu koje je fokusirano na promene praksi očeva sprovedeno je u Sloveniji (Švab, Huber, 2010). Autorice istraživanja su pošle od teorijske tipologije očeva: nezainteresovani, tradicionalni, 'dobri' i netradicionalni i

prepoznale da drugi i treći dominiraju u Sloveniji. Naime, na osnovu anketnog upitnika prikazani su rezultati da očevi upotrebljavaju autoritativni, tj demokratski roditeljski stil u odgajanju. Postavljena pitanja koja se odnose na roditeljske stilove dali su uvid da većina očeva smatra da su vrlo visoko uključeni u odgoj djece (N=40), te da na određene konfliktne situacije i izazove reaguju mirno i zajednički rješavaju određenu životnu situaciju. Dva sudionika su označili da u konfliktnim situacijama reaguju burno i krive partnerku za novonastalu situaciju. Određeni stil roditeljstva ne mora isključivo biti samo rezultat naučenih modela već i rezultat trenutnih interakcija u koje se ulazi i načina na koji se stilovi (re)konstruišu (Gerson, 1997). Na postavljenu tvrdnju da li djeca vide prijatelje u svojim očevima, 76 sudionika se u potpunosti složilo sa ovom tvrdnjom, te tvrdnja da često razgovaraju sa svojom djecom gdje se 60 sudionika takođe potpuno slaže sa datom tvrdnjom. Današnji očevi, posebno mlađi muškarci, pokazuju promjene kod uključivanja u odgoj djece, tačnije javlja se trend većeg uključivanja u bavljenje djecom. Mlađi muškarci više drže do očinstva nego prijašnje generacije (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015).

Većina očeva (N=58) se slaže sa tvrdnjom da poštuju mišljenje svoje djece što je jedna od karakteristika autoritativnog stila roditeljstva. Činjenica je da djeca uče po modelu, otac koji je aktivno uključen u obiteljsko funkcioniranje nešto je što dijete usvaja i kasnije primjenjuje u odgoju svog djeteta i cjelokupnom pristupu i odnosu u i prema obitelji (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015). Nadalje, tvrdnja da li ponižavaju svoju djecu koristeći neadekvatan i neprimjeren vokabular 76 učesnika istraživanja ističe da se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, dok je 6 učesnika se slaže u potpunosti sa datom tvrdnjom. Sljedeća tvrdnja govori o tome da li sudionici istraživanja spadaju u očeve koji ne predstavljaju autoritet svojoj djeci, gdje se ukupno 64 učesnika u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, dok manji broj sudionika (N=4) ističu kako ne znaju da li spadaju u tu kategoriju, a ukupno šestoro se u potpunosti slaže sa tvrdnjom o svom autoritetu. Svaki otac unosi u odgoj djece svoj vlastiti roditeljski stil, koji ne samo da u velikoj mjeri nadopunjuje majčine postupke nego i sami po sebi ima veliku važnost po optimalni razvoj djeteta. Kada je riječ o roditeljskim odgojnim stilovima može se istaći da većina očeva koji su učestvovali u istraživanju upotrebljavaju autoritativni stil roditeljstva u kojem naglašavaju važnost mišljenja i stavove djece. Manji broj očeva koji je učestvovao upotrebljava autoritarni stil ili permissivni gdje su, navodeći, dopuštali djeci i ispunjavali svaku želju ne mareći za potencijalne posljedice ili su na autoritaran i neadekvatan način komunicirali sa svojom djecom.

Autori Deković i Janssens (1992) upravo govore o tome kako kod djece čiji su roditelji primjenjivali autoritarni stil imaju kao posljedicu nizak nivo prosocijalnog, a visok nivo agresivnog i samodestruktivnog ponašanja.

Treći zadatak istraživanja se odnosi na pitanje prednosti uključivanja očeva u odgoj djece. Na pitanje koje su prednosti aktivnog uključivanja očeva u odgoj djece većina očeva (N=94) ističe da je to jačanje veze između očeva i djece, podizanje samopouzdanja i kompetentnosti kod očeva, te osnaživanje djece kroz različite perspektive roditelja. Takođe navode jednu od prednosti odgoj djece i zdravoj i balansiranoj porodici kao i ukazivanje na važnost oba spola. Na pitanje od kolike je važnosti uključivanje očeva u odgajanje za cjelokupan razvoj djeteta, većina sudionika (N=96) navodi kao izuzetno važno, dok je 10 njih označilo kao vrlo važno. Fogarty i Evans (2009), naglašavaju pozitivne učinke u formiranju karaktera oca ukoliko je on aktivno uključen u odgoj svoga djeteta. Očeva toplina predstavlja mnogo značajniju varijablu za razvoj sposobnosti djeteta, za njihov školski uspjeh, pa i za njegov spolni identitet od samog očevog prisustva ili očeve muškosti (Lamb, 1987).

Pitanje koje se odnosi na konkretnu pomoć koja je potrebna očevima kako bi se osjećali uključeni u odgoj djece odgovori su bili sljedeći: 20 sudionika ističe da im pomaže veća podrška partnerke, Ukupno 58 očeva navodi da im je potrebno više slobodnog vremena, 18 sudionika naglašava kako je potrebno više znanja i resursa o roditeljstvu, dok je 52 učesnika označilo da su dovoljno uključeni u odgoj djece. Takođe analizom je utvrđeno koji su bitni koraci za poboljšanje uključenosti očeva u odgoj djece gdje smo dobili sljedeće rezultate: 78 sudionika smatra da je jedan bitnih koraka veća fleksibilnost na radnom mjestu, zatim 14 sudionika odgovara kako je od velikog značaja veća društvena podrška za očeve koji žele da budu aktivni učesnici u odgoju djece, više programa i resursa o roditeljstvu označilo je 10 sudionika. Na pitanje o programima o roditeljstvu i pohađanju istog, ukupno 58 sudionika ističe kako bi pohađali programe, dok je 22 sudionika u dilemi da li bi pohađali iste. Ukupno 26 sudionika označava da ne bi učestvovali u bilo kakvim roditeljskim programima koji se bave unapređivanjem uloge oca u roditeljstvu. Anketnim upitnikom se ispitalo koliko se očeva slaže sa tvrdnjom da su glavni organizatori obiteljskih okupljanja i putovanja, te su rezultati pokazali da se 54 sudionika u potpunosti slaže sa tvrdnjom, dok se 4 njih u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom. Na osnovu analize dobivenih rezultata ističe se da je očeva uloga u djetetovom životu

od velike važnosti, te da ima veliki broj benefita. Psiholog Goleman (1995) razvio je teorijski model prema kojem se emocionalna inteligencija sastoji od pet elemenata: upoznavanje i prepoznavanje vlastitih emocija, nošenje sa emocijama i upravljanje njima, motivacija u osobnom rastu, empatija i socijalne vještine. Uloga koju otac ima u životu djeteta doprinosi smanjenju problema u ponašanju, manjem izlaganju rizičnim ponašanjima, pozitivno utječe na školski uspjeh i kreativnost, potiče socijalnu prilagodbu i intelektualni razvoj (Florshein, Tolan i Gorman Smith, 1998.; Pleck, 1997.; Rohner, 1998.; Amato i Fowler, 2002., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.)

Posljednji zadatak ovog istraživanja je utvrđivanje prepreka kojima se očevi suočavaju. Analizom i uvidom u rezultate istraživanja prikazano je da su najveći izazovi i barijere u očinstvu radne obaveze i nedostatak vremena (N=78), zatim stereotipi o ulozi oca i društvena očekivanja (N=10), te nedostatak pozitivnih primjera i uzora u okruženju (N=10). Jedan broj očeva naglašava da je jedna od barijera pogrešno razumijevanje uloge oca, neobrazovanost na polju vjerskog odgoja, te umor od posla i drugih životnih izazova. Ukupno 28 učesnika naglašava da stereotipi o muškoj ulozi predstavljaju jednu od većih barijera u uključivanju očeva u odgoj djece. Na tvrdnju da li spadaju u grupu očeva koji podliježu stereotipima i predrasudama većina očeva (N=82) se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, dok je manji broj (N=6) se u potpunosti slaže da pripadaju grupi očeva koji posjeduju određene stereotipe i predrasude o muškoj ulozi. U nekim kulturama za djecu brine čitav niz ljudi i šira porodica, dok u drugim kulturama odgoj djece se smatra da je obaveza samo majke i oca (Dragonas, Thorpe i Golding, 1992). Nadalje, prikazana je sljedeća tvrdnja koja govori o tome kako okolina "uči" očeve da ne trebaju biti uključeni u odgoj djece. Većina sudionika (N=62) se ne slaže sa datom tvrdnjom, dok se ukupno šestero slaže sa izjavom o okolinskom faktoru. Jensen (1996) ističe da je jedna od prepreka većoj participaciji očeva u odgoj mit da odgoj djece nije muški posao. Od 106 sudionika u istraživanju ukupno 38 se slaže da putovanja i poslovne obaveze sprečavaju veći aktivitet u obitelji, dok 4 se slaže da su video igrice glavna prokupacija poslije posla. Kao što je navedeno da određeni stereotipi i predrasude sprečavaju veću uključenost očeva u odgoj djece dotakli smo se rodne osjetljivosti, te koliko spol ima uticaja upravo na datu stereotipiju. Ipak, uloga oca je dominantno tradicionalnija i očevi imaju tradicionalnija uverenja o roditeljskim ulogama uopšte (Mihić i Kapor Stanulović, 2007). Većina učesnika (N=84) sudionika se ne slaže sa tvrdnjom da više vremena provode sa sinovima u odnosu na kćerke, dok 4 njih se u potpunosti

slaže sa datom tvrdnjom. Dječaci mogu biti posebno ranjivi ukoliko su izloženi neadekvatnom roditeljstvu jer su generalno podložniji nego djevojčice uticajima devijante sredine (Rutter, 1986). Na tvrdnju da profesionalni život i posao igra veću važnost od odgajanja djece, većina očeva (N=82) se u potpunosti ne slaže sa datom tvrdnjom dok manji broj očeva (N=5) se u potpunosti slaže sa tvrdnjom. Ovim zadatkom se utvrđuje da i dan danas postoje određene prepreke koje predstavljaju potencijalnu barijeru uključivanja oca. Nekadašnja očeva uloga odmaknula se od tradicionalne uloge hranitelja i onoga kojidisciplinira djecu (Newland i sar., 2008).

Analizirajući stavove očeva može se istaći, da bez obzira na barijere, većina očeva koji su učestvovali u istraživanju su spremni da aktivno učestvuju i ruše date barijere.

ZAKLJUČAK

Otac predstavlja pozitivan primjer i model svojoj djeci. Aktivnim uključenjem doprinosi zdravom emocionalnom, radnom i mentalnom razvoju. Otac koji odgaja predstavlja drugi dio slagalice obiteljskog života i na taj način obogaćuje svaki momenat kako u dječijem, tako i u životu svoje obitelji. Glavni cilj istraživanja i rada je prikazati stavove iz očeve perspektive, te koliko njihova prisutnost broji benefita. Dobijeni rezultati pokazuju da su očevi koji su učestvovali u istraživanju uključeni u odgoj djece. Na osnovu postavljenih istraživačkih pitanja prikazan je detaljan prikaz uključenosti očeva u odgoj djece.

Prvo istraživačko pitanje glasi: *“Koji su stavovi očeva o vlastitoj uključenosti u odgoj djece?”* Na osnovu dobijenih rezultata sudionici ovog istraživanja ističu da je uključenost u odgoju vrlo bitna, te da pored finansijskog doprinosa obitelji podrazumijeva i hranjenje, presvlačenje djeteta, provođenje slobodnog vremena, pomoć partnerki u zajedničkom domaćinstvu i u procesu odgajanja djece, te da bi očevi trebali biti jednaki sa majkama kada je u pitanje odgoj i sve druge dječije potrebe.

Drugo istraživačko pitanje glasi: *“Koji roditeljski stil dominira kod očeva?”* Na osnovu dobijenih rezultata prikazano je da većina očeva upotrebljava autoritativni, odnosno demokratski stil roditeljstva. Poštujući mišljenje i stavove svoje djece, upotrebljavajući primjeren i adekvatan vokabular, kao i predstavljajući autoritet u svom odgojnom djelovanju govori kako je autoritativan stil roditeljstva prisutan.

Treće istraživačko pitanje glasi : *“Koje su prednosti uključivanja očeva u odgoj djece?”* Većina sudionika ističe kako je jačanje veze između očeva i djece jedna od prednosti, zatim razvijanje ravnoteže u obiteljskim obavezama i odgovornostima, potom slijedi podizanje samopouzdanja, te osnaživanje djece kroz različite perspektive roditelja. Takođe jedan broj očeva navodi kako je odgoj u zdravoj i balansiranoj porodici, kao i ukazivanje na važnost spolova jedna od važnih karika kada je prednost prisustva oca u odgoju djece.

Četvrto istraživačko pitanje glasi: *“Sa kojim preprekama se očevi suočavaju u procesu odgajanja djece?”* Uvidom i analizom u rezultate istraživanja prezentirano je kako su najveće prepreke upravo manjak vremena, radne obaveze, društvena očekivanja i stereotipi o ulozi očeva, te nedostatak pozitivnih primjera. Većine sudionika istraživanja naglašava kako bi veća podrška

partnerke, fleksibilno radno vrijeme, veća društvena podrška, te različiti programi o roditeljstvu dodatno ojačali očinsku ulogu i pozitivno djelovali na uključenost i angažiranost.

Rad finalizira se zaključkom kako se očevi, uprkos izazovima, stereotipima i predrasudama o muškoj ulozi, trude da izađu iz čahure zvane generacijski i tradicionalni odgoj. Očevi su sve više uključeni u odgoj djece, te uloga oca “budućnosti” će imati fleksibilniju notu nego što je to bilo prikazano u prošlosti. Otac i majka predstavljaju uigrani tandem i zajedničkim doprinosom mogu ostvariti dobre rezultate na polju odgoja. Uspješni roditelji temelje svoje samopouzdanje na spoznaji da imaju svetu dužnost usmjeriti svoju djecu kroz svakodnevnu žrtvu da bi ona izrasla u odgovorne, mudre i velikodušne žene i muškarce koji će kroz život slijediti i prenositi načela svojih roditelja (Šušnjara, 2023). Svaki trud je vidljiv i pozitivna slika koja dolazi o očinstvu je samo jači “vjetar u leđa” da se više posvete i dodatno motivira očeve kako bi bili potpuni dijelovi obiteljske slagalice. Roditelji trebaju živjeti po pravilima koja postavljaju svojoj djeci. Ukoliko žive kao odgovorne, razborite osobe, to onda mogu zahtijevati i od svoje djece (Šušnjara, 2024).

Kroz analizu i interpretaciju rezultata prikazano je nekoliko preporuka koje će biti od pomoći očevima, budućim očevima a i drugim istraživačima koji se bave ovom tematikom. Na osnovu znanja i dobijenih rezultata, preporuke su sljedeće:

- permanentni rad sa očevima i majkama u unapređivanju očinske uloge u obitelji;
- promocija roditeljstva kroz različite seminare, predavanja i radionice;
- uključivanje vladine i nevladine organizacije radi promocije očinstva i važnosti uloge u obitelji i formalnim obrazovnim institucijama;
- podizanje svijesti u društvu o ravnopravnosti roditelja i rodnih uloga;
- promoviranje nenasilnog ponašanja;
- organiziranje različitih radionica za očeve na temu obitelji;
- praćenje i uvažavanje emocionalnih potreba djece;
- poštovanje osjećanja i mišljenja djeteta;
- promoviranje odgovornog očinstva;
- učenje djeteta o rješavanju problemskih situacija;
- zajedničko provođenje vremena i aktivnosti...

LITERATURA

- Allen, S., Daly, K. (2007). The Effects of Father Involvement: An Updated Research Summary of the Evidence, *Centre od Families, Work & Well-being, University of Guelph* 2007.
- Baumrid, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psihology Monograph*, 4 (1): 1-103.
- Bašić, J., Janković, J. (2000). *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting. A proces model. *Child Development*, 55: str. 83-96.
- Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Brajša, P. (1995). *Očevi, gdje ste?*. Zagreb: Glas Koncila.
- Brajša-Žganjec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Cabrera, N., i sar. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child development*, 71 (1), str. 127-136.
- Clarke-Stewart, A. K. (1980). And Daddy Makes Three: The Father's Impact on Mother and Young Child. *Child Development*, 49 (2), 466-478.
- Covey, S.R. (2006). *7 navika uspješnih obitelji*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Cuidon, S., Cuidon, J. (2001). *Izgrađivati dijete- ljubavlju i poštovanjem*, Čakovec: Zrinjski d.d.
- Cummings, E. M., Goeke- Morey, M. C., Raymond, J. (2004). Fathers in family context: Effects of maritalquality and marital conflict. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, (4th ed., pp. 196-221). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Cvrtnjak, I., Milijević- Riđički, R. (2013). *Očevi nekad i sad*. Stručni rad, Učiteljski fakultet u Zagrebu, str. 113-122.

- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2002). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 173, 5:304.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Deković, M., Raboteg-Šarć, Z. (1997). *Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata sa vršnjacima*. Društvena istraživanja, 1-5, str. 425-445.
- Deković, M., Janssens, J.M.A.M. (1992). *Parents child rearing style and child's sociometric status*. *Developmental psychology* 5, str. 925-932.
- Dragonas, T., Thorpe, K., Golding, J. (1992). Transition to fatherhood: a cross-cultural comparison. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 13, str. 1-9.
- Draganović, S., Šeta, Đ. (2012). *I otac odgaja- Istraživanje uključenosti očeva u odgoj djece u FBiH*. Centar za edukaciju i istraživanje "Nahla", Sarajevo: Dobra knjiga.
- Feldman, S. S., Brown, N. (1993). Family influences on adolescent male sexuality: The mediational role of self-restraint. *Social Development*, 2, str. 16-35.
- Fisher, P. A., Leve, L.D., O'Lary, C.C., Leve, C. (2013). Parental monitoring of child's behavior: variations across stepmother, stepfather and two-parent biological families. *Family Relations*, 52, 45-52.
- Frodi, A. M., Lamb, M. E., Leavitt, L. A., Donovan, W. L. (1978). Father's and mother's responses to infant smiles and cries. *Infant Behavior and Development*, 1, str. 187-198.
- Hofferth, S. i sar. (2002). The demography of fathers: What fathers do. In C.S. Tamis-LeMonda and N.E. Cabrera, *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspective*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, str. 63-90.
- Juul, J. (2020). *Biti otac, biti muškarac*. Split: Harfa.
- Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd: Nolit.
- Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada slap.

- Lacković- Grgin, K. (2011). *Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima*. Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja. Vol 20, No 4, str. 1063-1083.
- Lamb, M. E., & Lewis, C. (2013). Father-child relationships. In N. J. Cabrera & C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* (2nd ed., pp. 119–134). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Lamb, M. (2002). Infant- father attachments and their impact on child development. In C.S. Tamis-Lemonda and N. Cabrera. *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*, str. 93-118.
- Lamb, M., Tamis-Lemonda, C.S. (2004). *The role of the father: An introduction*. New York: John Wiley and Sons.
- Lamb, M., Tamis- Lemonda, C.S. (2002). *The role of the father: The role of the father in child development 5*. Wolely and Sons Inc. New Jersey.
- Lengua, L. J., Honorado, E., Bush, N. (2007). Cumulative risik and parenting as predictors of effortful control and social competence in preschool children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28, str. 40-55.
- Marušić, D., Bučević, B. (2022). *Ja sam tata od 0-24 sata*. Zagreb: Sapun d.o.o.
- McMunn, A., Martin, P., Kelly, Y., Sacker, A. (2017). Father's Involvement: Correlates and Consequences for Child Socioemotional Behavior in the United Kindom. *Journal of family issues*, 38 (8), str. 1109-1131.
- Maccoby, E. E., Martin. J. A. (1983). *Socialization in the context of the family: parent-child interaction*. U: E. Mavis Hetherington (Ur.). *Handbook of child psychology*. New York: Wiley.
- Mihić, I. (2006). Uključenost oca u brigu o detetu: efekti očevih iskustava iz porodice porekla i kvaliteta relacija u porodici prokreacije. *Primenjena psihologija*, 3(3), 197-222.
- Miller, D. B. (2010). Influences on parental involvement of African American adolescent fathers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 11 (5), 363-378.
- Milijević-Riđički, R. (2020). Savremeni oblici očinstva- značajna dječiji razvoj. *Ljetopis socijalnog rada*, Učiteljski fakultet, 29, str. 247-264.

- Mužić, V. (1986). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Newland, Coyl, Freeman (2008). Men in the Lives of Children. *Early Child Development and Care*, Vol 179, str. 7-8.
- NICHHD (2000). Factors associated with fathers caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, 14 (2), 200-219.
- Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnov.života*, 65, str. 23-35.
- Palkovitz, J. (2002). Advancing our understanding of good fathering. *Involved fathering and child development*, str. 119-140.
- Parke, R.D. (1996). *Fatherhood: the developing child series*. Cambridge MA. Harvard University Press.
- Pašalić- Kreso, A. (2012). *Koordinate obiteljskog odgoja*. Sarajevo: Jež.
- Pećnik, N., Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe dobi*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Pelemiš, D. (2018). Vaspitni stil roditelja kao faktor opšteg uspjeha učenika. *Pedagoška stvarnost LXIII*, Novi Sad, str. 27-39.
- Pernar, M. (2010). Parenthood. *Medicina Fluminesis: Medicina Fluminesis*, 46 (3), str. 255-260.
- Piorkowska- Petrović, K. (1991). Jedan model za ispitivanje vaspitnih stavova roditelja, *Psihologija*, 37, str. 183-194.
- Pleck, J.H. (1998). American fathering in historical perspective. *Families in the USA: Kinship and domestic-politics*, str. 351-361.
- Radin, N. (1982). Primary caregiving and role-sharing fathers. In M. E. Lamb (Ed.), *Nontraditional Families: Parenting and Child Development*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, str. 173-204.
- Sirali, Y., Ozmen, D. (2012). *Redefiniranje očinstva*. Djeca u Evropi.

- Slatina, M. (2005). *Od individue do ličnosti*. Zenica: Dom štampe.
- Slatina, M. (2006). *Seminarski i diplomski rad u univerzitetskoj nastavi*.
- Smit, R. (2004). Involved fathering: Expanding conceptualisations of men's paternal caring. *Koers*, 69(1), 101-120.
- Stenson, J.M. (2016). *Roditeljski kompas*. Split: Verbum.
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*: Varaždinske topolice: Tonomir.
- Šušnjara, S. (2017). *Pedagoške mrvice*. Sarajevo: Svjetlo riječi.
- Šušnjara, S. (2023). *Izazovi odgajanja u svijetu izmijenjenih vrijednosti*. Sarajevo: Svjetlo riječi.
- Tuce, Đ. (2024). *Savremena shvatanja očinstva i očeve uloge u životu djeteta*. Univerzitet u Sarajevu- Filozofski fakultet.
- Yogman, M. W., Kindlon, D., Earls, F. (1995). Father involvement and cognitive behavioral outcomes of preterm infants. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34 (1), str. 58-66.
- Žlebnik, L. (1962). *Opšta istorija školstva i pedagoških ideja*. Beograd: Naučna knjiga.

PRILOZI

ANKETNI UPITNIK O UKLJUČENOSTI OČEVA U ODGOJ DJECE

Poštovani,

pred Vama se nalazi anketni upitnik na temu „Uključenost očeva u odgoj djece“. Upitnik je nastao sa ciljem ispitivanja i razumijevanja uloge oca u procesu odgajanja djece. Vaša pomoć nam je od velikog značaja kako bi dobili jasniju sliku o Vašoj percepciji očinstva. Upitnik se sastoji iz dva dijela: prvi dio su pitanja sa višestrukim izborom odgovora, a drugi dio predstavlja stepen slaganja ili neslaganja na određenu tvrdnju. U prvom dijelu upitnika, pitanja su koncipirana na način da imate ponuđene odgovore koje ćete moći zaokružiti u zavisnosti od Vaše percepcije i mišljenja u vezi sa uključivanjem očeva u odgoj djece. U drugom dijelu će biti prikazane određene tvrdnje na koje ćete moći iskazati Vaš stepen slaganja ili neslaganja. Sve će biti numerički prikazano zbog bržeg prikaza i fleksibilnosti.

Svi odgovori su anonimni i dobiveni rezultati će se koristiti isključivo za izradu magistarskog rada.

Hvala Vam na saradnji!

Dob : _____

Mjesto stanovanja: grad selo

Stručna sprema: _____

1. Molim Vas da navedete kojeg spola su Vaša djeca

- a. ženski
- b. muški

2. Koliko djece imate?

- a. 1
- b. 2
- c. 3
- d. više od 3

3. U kojoj dobi su Vaša djeca?

- a. do 5 god.
- b. 6-10 god.
- c. 11-15 god.
- d. starija od 15 god.

4. Šta za Vas predstavlja uključenost očeva u odgoj djece? (zaokružite više odgovora)

- a. finansijski doprinos obitelji
- b. pomoć oko presvlačenja, hranjenja i uspavlivanja djece
- c. provođenje slobodnog vremena sa svojom djecom
- d. učenje o djetetovim potrebama i razvojnim fazama
- e. gledanje TV-a i igranje igrica na mobitelu
- f. pomoć partnerki u obavljanju kućanskih poslova
- g. očevi ne trebaju biti uključeni u odgoj djece
- h. drugo_____ (molim navedite)

5. Šta biste rekli o uključenosti očeva u odgoj djece?

- a. očevi bi trebali biti jednako uključeni kao majke
- b. očevi bi trebali provoditi više vremena sa djecom
- c. očevi bi trebali biti uključeni u donošenju odluka o odgoju djece
- d. očevi ne bi trebali biti uključeni u odgoj djece
- e. nemam mišljenje o tome

6. Koliko vremena provodite sa djecom u okviru Vašeg slobodnog vremena?

- a. manje od 1h dnevno
- b. 1-2 h dnevno
- c. 2-3 h dnevno
- d. više od 3 h dnevno

7. Koje vrste podrške biste smatrali korisnim za poticanje uključenosti očeva u odgoj djece?

- a. obrazovni programi i radionice o roditeljstvu
- b. grupna podrška i razmjena iskustava među očevima
- c. kampanje i javne svijesti o važnosti uključivanja očeva u odgoj djece
- d. jačanje partnerstva i saradnje između roditelja
- e. drugo _____ (molim navedite)

8. U kojoj mjeri smatrate da je uključenost očeva u odgoj djece važan za njihov cjelokupan razvoj?

- a. izuzetno važno
- b. vrlo važno
- c. manje važno
- d. nije važno

9. Koje su prednosti aktivnog uključivanja očeva u odgoj djece? (označite više odgovora)

- a. jačanje veze između očeva i djece
- b. razvijanje ravnoteže u obiteljskim obavezama i odgovornostima
- c. podizanje samopouzdanja i osjećaja kompetentnosti kod očeva
- d. osnaživanje djece kroz različite perspektive roditelja
- e. druge prednosti _____ (molim navesti)

10. Kako biste ocijenili Vašu trenutnu uključenost u odgoju djece?

- a. vrlo visoka
- b. umjereno visoka
- c. visoka
- d. umjereno niska

- e. vrlo niska

11. Kako rješavate konflikte ili izazovne situacije sa djecom?

- a. burno reagujem ne kontrolišući svoje ponašanje
- b. krivim partnerku za nastalu situaciju
- c. sačekam da se smiri situacija i shodno time pristupam izazovu tražeći kompromis
- d. zajednički rješavamo problem
- e. nemam mišljenje o tome

12. Šta Vam najviše pomaže da se osjećate uključeni u odgoj svoje djece? (molim označiti više odgovora)

- a. veća podrška partnerke
- b. više slobodnog vremena
- c. više znanja i resursa o roditeljstvu
- d. osjećam se dovoljno uključenim u odgoju djece
- e. drugo_____ (molim navedite)

13. Koji koraci bi bili bitni za poboljšanje uključenosti očeva u proces odgajanja djece?

- a. veća fleksibilnost na radnom mjestu kako bi se omogućila veća prisutnost u djetetovom životu
- b. veća društvena podrška za očeve koji žele aktivno sudjelovati u odgoju djece
- c. više programa i resursa za očeve koji žele naučiti više o roditeljstvu
- d. ne osjećam potrebu za uključivanjem u odgoj djece
- e. drugo_____ (molim navedite)

14. Da li biste učestvovali u programima/radionicama koja se bave unapređenjem uloge oca u roditeljstvu?

- a. Da
- b. Ne

c. Ne znam

15. Koje izazove i barijere navodite kao razlog manje uključenosti u odgoj djece?

(označite više odgovora)

- a. radne obaveze i nedostatak vremena
- b. društvena očekivanja i stereotipi o ulozi očeva
- c. nedostatak pozitivnih primjera i uzora u okruženju
- d. smatram da sam dovoljno uključen u odgoj djece
- e. drugo_____ (molim navedite)

U nastavku imate tvrdnje na koje ćete iskazati Vaše stavove. Stavovi su označeni brojevima od 1-5, tj. od „u potpunosti se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“ izjavama.

1- u potpunosti se ne slažem

2- ne slažem se

3- ne znam

4- slažem se

5- u potpunosti se slažem

TVRDNJE	1	2	3	4	5
1. Očevi bi trebali sudjelovati u svakodnevnoj brizi za dijete(uključujući hranjenje, oblačenje, presvlačenje pelena).					
2. Očevi bi trebali sudjelovati u aktivnostima igre i učenja sa djetetom.					
3. Očevi bi trebali biti jednako odgovorni kao majke za odgoj djece.					
4. Očevi bi trebali učestvovati u školskim i izvanškolskim aktivnostima djece.					
5. Očevi bi trebali biti jednako uključeni kao majke u donošenju odluka o odgoju djece.					

6. Očevi bi trebali biti uključeni u pružanju emocionalne podrške djetetu.					
7. Stereotipi o muškoj ulozi predstavljaju prepreku za veću uključenost očeva u odgoj.					
8. Očevi bi trebali biti uključeni u planiranju slobodnog vremena i aktivnosti djeteta.					
9. Očevi bi trebali biti uključeni u zdravstvenu brigu i odluke o liječenju djeteta.					
10. Očevi bi trebali pohađati različite seminare/radionice koje se tiču roditeljstva.					
11. Moje dijete/djeca vide prijatelja u meni.					
12. Često razgovaram sa svojim djetetom/djecom.					
13. Poštujem mišljenje i stavove svog djeteta/djece.					
14. Očevi imaju dovoljno znanja o dječijem razvoju kako bi bili uključeni u odgoj djece.					
15. Ponižavam svoje dijete/djecu koristeći neadekvatan i neprimjeren vokabular.					
16. Ne provodim vrijeme sa svojim djetetom/djecom jer je to „posao“ majke.					
17. Ne učestvujem u odgoju djece jer finansijski doprinosim obitelji.					
18. Otac sam koji podliježe rodnoj stereotipiji i predrasudama.					
19. Okolina me „učí“ da očevi ne trebaju biti uključeni u odgajanju djece.					
20. Otac sam koji često organizira obiteljska okupljanja i putovanja.					
21. Posao i poslovna putovanja me sprečavaju da budem prisutniji u obitelji.					
22. Dopuštam svojoj djeci da rade „šta god oni žele“ ne mareći za posljedice.					
23. Video igrice su moja glavna preokupacija poslije posla.					

24. Više pažnje posvećujem sinu/sinovima nego kćerki/kćerkama.					
25. Majke odgajaju, a očevi zarađuju.					
26. Ne zanima me mišljenje svoje djece.					
27. Ne uspijevam organizirati svoj život onako kako bih želio.					
28. Otac sam koji ne predstavlja autoritet svojoj djeci.					
29. Otac sam koji se posvećuje djeci tek kada dostignu određeni stepen zrelosti.					
30. Posao i profesionalno usavršavanje mi je važnije od uključivanja u odgoj.					

